

*SOS Fshatrat e Fëmijëve
Shqipëri*

Të rinjtë pa kujdes prindëror Praktika, legjislacioni dhe të drejtat

**Të rinjtë pa kujdes prindëror në Shqipëri
Praktika, legjislacioni dhe të drejtat**

Autorë:

Mirela Muca & Vilma Kolpeja
(Qendra Kombëtare Shqiptare për Studime Sociale)

Almandina Guma, Alketa Berzani, Elsa Osmani
(SOS Fshatrat e Fëmijëve, Shqipëri)

Botim i organizatës “SOS Fshatrat e Fëmijëve”

Tetor, 2009

RRETH ORGANIZATËS “SOS FSHATRAT E FËMIJËVE”

SOS Fshatrat e Fëmijëve është një organizatë sociale, jofitimprurëse, misioni i së cilës është në shërbim të fëmijëve pa kujdes prindëror apo në rrezik për ta humbur atë.

Programet kryesore të organizatës SOS Fshatrat e Fëmijëve janë:

- SOS Fshati i përbërë nga 13 shtëpi pritëse për fëmijët të cilët e kanë humbur kujdesin prindëror.
- SOS Komunitetet Rinore që ofrojnë përkujdesje për fëmijët pa kujdes prindëror mbi moshën 14 vjeç. Të rinjtë mbështeten dhe aftësohen për jetën e tyre si të rritur nëpërmjet programeve të gjysëmpavarësisë dhe pavarësisë së plotë.
- Projektet e Fuqizimit të Familjes të shtrira në Shkodër dhe Tiranë që mbështesin fëmijët të cilët përballen me rrezikun e humbjes së përkujdesjes së familjes së tyre. Shërbimet e ofruara konsistojnë në sigurimin e të drejtës së mbijetesës, zhvillimit dhe pjesëmarrjes së fëmijëve si dhe shërbime për rritje të kapaciteteve prindërore.
- SOS shkolla dhe kopshti që ofrojnë programe edukative për më shumë se 400 fëmijë të Fshatit SOS, Tiranës dhe komunitetit përreth. Edukimi i fëmijëve me nevoja të veçanta, vulnerabël dhe nga familje me risk është pjesë domethënëse e punës në SOS Shkollë dhe SOS kopsht.

Falenderim

Të dhënat e këtij studimi u realizuan me kontributin e çmuar të disa bashkëpunëtorëve që operojnë në fushën e rinisë dhe veçanërisht në drejtim të shërbimeve për të rinjtë pa kujdes prindëror.

Rekomandimet e këtij raporti janë përpunuar në përputhje me kontributin e dhënë nga aktorët që punojnë për të rinjtë pa kujdes prindëror

Falenderojmë për realizimin e këtij studimi, Z. Nexhmedin Dumani, Ministria e Punës, Cështjeve Sociale dhe Shanseve të Barabarta, Z. Mihal Naço, Shërbimi Social Shtetëror, Z. Përparim Shera, Ministria e Arsimit, Zj. Iva Zajmi dhe Zj. Irena Taga, Ministria e Brendshme, Zj. Floriana Hima, UNICEF, Zj. Gladiola Musabelliu, Bashkia Tiranë, Z. Ridvan Troshani, Bashkia Shkodër, Z. Ilir Çumani, Instituti Kombëtar i Jetimëve, Znj. Lida Leskaj, Z. Berti Stratobërdha, Bashkia Korçë, Zj. Anila Nepravishta, Avokati i Popullit, Znj. Lida Leskaj, ISS, Z. Përparim Demçellari, Qendra Tag, Z. Arjan Emini dhe Zj. Ersila Korina, Shtëpia e Shpresës Elbasan, Z. Teit Tabaku, Tjetër Vizion Elbasan, Z. Slavka Cekuta, Orët Fatlume Elbasan, Z. Fabrizio Nocchi dhe Zj. Diana Lekaj, Maddonina Del Grappa, Zj. Edlira Bashmili, Terre Des Homes, Zj. Adriana Neli, Konvikti i vajzave “Safet Spahiu”, Shkodër, Z. Arben Zuna, Konvikti i Hoteleri Turizëm, Tiranë, Z. Leonard Guni, Fëmijët e Botës dhe të Shqipërisë, Tiranë, Z. Natassa Arapidou, Arsis Tiranë, Zj. Enkelejda Medha, Zyber Hallulli Tiranë, Z. Besnik Kolgjini dhe Zj. Pranvera Dizdari.

Në mënyrë të veçantë falenderojmë të rinjtë Tiranë, Shkodër dhe Elbasan të cilët sollën këndvështrimin e tyre në këtë studim, Edmondin, Elidjana, Juli, Diana, Arlinda, Fresnis, Arjana, Ardita, Laureta, Majlinda, Donieta, Florida, Esteri, Bedrie, Xhesi, Thelleza, Erzeni, Klodi, Mjaftonia, Fatjoni, Lindita.

PËRMBAJTJA

PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE

HYRJE

Përshkrimi i ekipit të studimit

Metodologjia

Konsultimi me aktorët

TË DHËNA PËR SHQIPËRINË

LEGJISLACIONI SHQIPTAR

Sistemi i mbrojtjes së fëmijëve dhe të rinjve

Të rinjtë pa kujdes prindëror

Strukturat për të rinjtë 15-24 vjeç

Strukturat për të rinjtë me vështirësi zhvillimore

Përgatitja për jetesën e pavarur

Shërbime pas përkujdesjes

PROFILI I TË RINJVE PA KUJDES PRINDËROR

Të dhëna për të rinjtë pa kujdes prindëror

SITUATA E TË DREJTAVE PËR TË RINJTË

Mosdiskriminimi

Arsimi

Punësimi

Strehimi

Mbrojtja

Shëndeti

Mbështetja

Pjesëmarrja

Interesi më i lartë

Koha e lirë

PËRGJEGJËSI DHE SFIDA TË AKTORËVE

KOMENTE DHE REKOMANDIME

Bibliografi

Lista e institucioneve

Shkurtime

Fjalorth

PERMBLEDHJE EKZEKUTIVE

Shqipëria në krahasim me shtetet e tjera, përfshirë edhe vendet e rajonit, ka një numër të vogël të rinjsh që lenë përkujdesin social, (62,4 për çdo 100 mijë të grupmoshës 0-17 vjeç¹). Megjithë numrin e vogël, kjo kategori ndan experienca nga më të veshtirat, ata vuajnë diskriminim dhe disavantazhe të shumta. Shumë prej tyre kanë nivel të ulët arsimor dhe mbeten të papunë për një periudhë të gjatë kohe, pjesa me e madhe janë të pa strehë dhe në risk për tu përfshirë në aktivitete kriminale apo për të qenë objekt i keqbërësve dhe trafikantëve ndërkohë që një perqindje jo e vogël manifeston probleme emocionale të sjelljes dhe të shendetit mendor. Këto janë pasojat e mungesës ose pamjaftueshmërisë së shërbimeve të përshtateshme nga strukturat përgjegjëse.

Gjatë periudhës Tetor-Dhjetor 2008, SOS Fshatrat e Femijve, Shqipëri, ndërmori iniciativën për mbledhjen dhe analizen e informacionit për këtë kategori të rinjsh në Shqipëri. Qëllimi i këtij studimi ishte (a) vlerësimi i sistemit të mbrojtjes shoqërore në shërbim të rinjve që jetojnë në forma të përkujdesjes alternative dhe ata që lenë institucionet rezidenciale, (b) identifikimi i problemeve ligjore e institucionale, që lidhen me ofrimin e këtyre shërbimeve, dhe (c) formulimi i rekomandimeve për përmirësim. Vlerësimi u shtri në qytetet Tiranë, Shkodër, Elbasan, Korçë ku numri të rinjve pa kujdes prindëror që lenë kujdesin social është më i madh .

Shërbimet Sociale për të rinj pa kujdes prindëror janë pjesë e programit për reduktimin e varfërisë dhe programit për kujdesin social. Legjislacioni, i cili mundëson zbatimin e programeve të sipërpërmendura është ndërtuar në përputhje me aktet ndërkombëtare të ratifikuara nga Qeveria shqiptare si edhe Konventën mbi të Drejtat e Fëmijëve. Ndonëse në funksion të mireqenies dhe mbrojtjes së fëmijëve egziston një kuader ligjor e institucional i mirë, ai ka ende nevojë për përmirësim në drejtim të fokusimit ndaj të rinjve pa kujdes prindëror, e veçanërisht atyre që largohen nga përkujdesi, në adresimin e sfidave me të cilat ata përballen në këto faze të jetes, gjatë moshës 14-18 vjeç dhe pas moshës 18 vjeç.

Studimi evidentoi që eksperiencia e kujdesit rezidencial, luan rol kyç në jetën dhe të ardhmen e këtyre të rinjve që largohen/lënë këtë shërbim. Mbulimi i dobet me shërbime mbeshetese gjatë periudhës kur të rinjtë lenë institucionin (14-18 vjeç dhe pas 18 vjeç) e me pas, le gjurmë në jetën e tyre në të gjitha planet, arsimim, punësim, strehim etj. Kjo jo vetëm thëllon disavantazhet dhe i kthen në grupe me marginalizim të shumëfishtë, por edhe u dhunon një pjesë të mirë të të drejtave bazë. Mungesa e informacionit mbi numrin e tyre, shpërndarjen dhe format me të cilat ata përpigjen të përballojnë problemet dhe nevojat, tregon se nuk janë ende prioritet të hartimit të politikave.

Megjithëse ka një numër aktorësh të qeverisjes qëndrore e asaj vendore, që kanë në objekt të veprimtarisë së tyre këtë kategori sociale, bashkëpunimi ndërmjet tyre mbart probleme të koordinimit, kompetencave dhe shkëmbimit të informacionit. Gjithashtu shpërndarja e burimeve financiare në mbështetje të të rinjve me shërbime, është i pamjaftueshem dhe nuk sjell ndryshime të qënësishme në pavarsimin e tyre. Studimi sjell eksperiencia të disa pozitive të disa strukturave të përkujdesjes për të rinjte që lenë shërbimin rezidencial. Keto shërbime të administruara nga OJF si Qendra Tag, Tiranë, Shtëpia e Shpresës dhe Tjetër Vizion Elbasan, Maddonnina della Grappa Shkodër, SOS Fshatrat e Fëmijëve etj, janë modele të çmuara në pasurimin e formave të shërbimit që nxisin përfshirjen, pavarësimin dhe respektojnë të drejtat e të rinjve në përkujdes. Gjithashtu këto modele hasin vështirësi të tjera në realizimin e misionit të tyre dhe përballojnë një pjesë të nevojave në fushën e të rinjve pa kujdes prindëror.

¹ Social Monitor 2006 Inochenti research centre Florence

Mbështetur ne gjetjet, ky studim jep disa rekomandime lidhur me zhvillimin e shërbimeve që pavarësojnë të rinjte, që lenë perkujdesin: rekomandohet ngritja e shërbimeve gjatë dhe pas largimit të të rinjve nga institucionet; zhvillimi i programeve monitoruese pas largimit; zgjatja e kohës së qendrimit në perkujdesje deri në përfundimin e shkollës së mesme; ngritja e qendrave ditore (ku ofrohen shërbime) për të rinjtë që janë larguar nga perkujdesi (15-18 vjeç) dhe fuqizimi i politikave aktive të punësimit për këtë kategori, pas moshës 18 vjeç.

Në drejtim të përmirësimit të aktivitetit të aktorë publike, rekomandohet: ndërtimi i një legjislacioni që rregullon kuadrin e largimit nga perkujdesja dhe fuqizimi i detyrimit të aktoreve të ndryshëm në mbështetjen e nevojave të kësaj kategorie; ndërtimi i kapaciteteve institucionale për monitorimin e standartit të jetesës të të rinjve me histori perkujdesi, ne gjysëm pavarësi apo pavarësi të plote; përfshirja e tyre në Strategjinë Kombëtare për Femijët; përfshirja e alternative pozitive të mbështetjes të prezantuara nga OJF; nxitja e krijimit të klubeve/qendrave për të rinj me pjesëmarrje të përbashket nga të rinj me familje dhe atyre pa kujdes prindëror me qëllim rritjen e bashkëjetesës sociale dhe reduktimin e stigmës ndaj këtyre të fundit; fuqizimi i advokacisë për një shpërndarje të drejtë të fondeve për shërbime të femijët dhe të rinjtë.

Në drejtim të SOS dhe operatorëve të tjerë në fushën e shërbimeve për të rinjtë, studimi rekomandon hapjen e shërbimeve ne formën e komuniteteve rinore; forcimin e marrëdhënieve me organizata, aktorë qeveritare dhe donatorë; përhapjen e modelit të Komuniteteve Rinore; trainimin e stafeve të institucioneve rezidenciale në përputhje me standartet cilësore mbi largimin nga institucionet dhe ndërmarrjen e iniciativave advokuse për të luftuar stigmën ndaj të rinjve dhe fëmijëve pa kujdes prindëror.

1. HYRJJE

Ky dokument paraqet një vlerësim të sistemit të mbrojtjes shoqërore për femijët dhe të rinjtë pa kujdes prindëror. Vlerësimi është realizuar nga një grup i kombinuar me ekspertë të pavarur dhe profesionistë të SOS Fshatit të Femijeve, Shqipëri përgjate periudhës Tetor-Dhjetor, 2008. Studimi është realizuar ne qytetet e Tiranës, Elbasanit, Korçës, Shkodrës dhe Kukësit. Vlerësimi është përqëndruar mbi modelet dhe praktikatat e shërbimeve sociale të ofruara për femijët dhe të rinjtë pa kujdes prindëror në strukturat alternative të mbështetjes ne fazen e përgatitjes se tyre për të lënë strukturën dhe për tu pavarësuar e integruar në jetën normale.

Gjetjet dhe rekomandimet e bëra, pasqyrojnë mendimet dhe opinionet e ekspertëve si konkluzione të një analize të thelluar të informacionit të grumbulluar gjatë këtij vlerësimi si dhe analizave dhe studime të mëparshme të realizuara nga aktore të tjerë. Metodologjia e ndjekur është bazuar në (1) ekzaminimin e sistemit (kuadrin ligjor dhe institucional) të mbrojtjes sociale (2) analizë e detajuar e modeleve alternative të përkujdesit social për femijët dhe të rinjtë jashtë kujdesit prindëror ne institucionet e përkujdesit (publike dhe jo publike²), (3)vrojtime të jetës së të rinjve në fazat përgatitore ose perfundimtare të pavarimit.

1.1 Përshkrimi i ekipit të studimit

Teuta Shkenza, Drejtor Nacional i SOS Fshatrave të Fëmijeve Shqipëri, ndoqi dhe supervizoi zhvillimin e procesit të kërkimit
Znj.Mirela Muca dhe Znj.Vilma Kolpeja në rolin e konsulentëve të jashtme, hartuan metodologjine e vlerësimit, instrumentat e vlerësimit dhe hartuan raportin me gjetjet dhe rekomandimet.

Znj.Almandina Guma, në rolin e oficeres së advokacisë pranë SOS Fshatrave të fëmijëve Shqipëri, koordinoi procesin e kërkimit dhe bashkëpunoi aktivisht përgjate gjithë realizimit të studimit dhe hartimit të raportit.

Znj.Alketa Berzani, në rolin e koordinatorës së Kujdesit Rinor pranë SOS Fshatrave të fëmijëve Shqipëri, dhe Znj.Helga Smakaj, Koordinatorë e Projektit të Fuqizimit të Familjes Shkodër kanë lehtësuar lidhjen me aktoret e përfshirë dhe kanë realizuar mbledhjen dhe përpunimin e informacionit.

Znj.Elsa Osmani, Menaxhere e Programit të Fuqizimit të Familjes ka kontribuar me të dhënat me një studim të brendshëm realizuar nga SOS Fshatrave të Fëmijeve Shqipëri, lidhur me të rinjtë SOS të cilët kanë lënë përkujdesin e SOS.

Grupi i punës ka bashkëpunuar me institucionet vendimarrëse në nivel qendror dhe lokal, si dhe me institucionet dhe individë të institucioneve të shërbimeve sociale për femijët dhe të rinjtë pa kujdes prindëror.

1.2. Përshkrim i shpejtë i procesit të analizës dhe i metodologjisë

1.2.1 Qëllimi

Objektivat e studimit janë: (1) të identifikojë boshllëqet ligjore dhe institucionale, që vështiresojnë kalimin e të rinjve pa kujdes prindëror drejt jetës së pavarur, (2) të vlerësojë disa modele të implementuara shqiptare të integritit social të të rinjve që kanë lënë përkujdesin, duke evidentuar anët e dobta dhe të forta, (3) të identifikojnë tregues të monitorimit për matjen e ndikimit të programeve të

² Shiko "Lista e institucioneve objekt i këtij studimi"

pavarsimit dhe integritet në jetën normale të të rinjve pa kujdes prindëror, në të ardhmen.

Hapi i parë i analizës ishte një rishikim i dokumentacionit lidhur me politikën, kuadrin ligjor dhe shërbimet ekzistuese lidhur me largimin nga format e përkujdesjes alternative, aktet nënligjore të strukturave rezidenciale dhe të politikave të SOS Fshatit të fëmijëve. Më konkretisht janë rishikuar këto dokumente kryesore: *Strategjia e shërbimeve dhe mbrojtjes sociale 2007-2013; Strategjia Ndër-sektoriale e rinisë 2007-2013; Ligji Nr. 9355, datë 10.03.2005, "Për ndihmën dhe shërbimet shoqërore"; Ligji Nr. 8153 datë 31.10.2006 "Për statusin e jetimit"; VKM 659, datë 17.10.2005 "Mbi standartet e shërbimeve të përkujdesit shoqëror në institucionet rezidenciale të kujdesit për fëmijë"; Manuali mbi "Zbatimin e standarteve në institucionet rezidenciale të kujdesit për fëmijë"; Rregullore të institucioneve rezidenciale të përkujdesit për fëmijë; Manuale të SOS Fshatrave të fëmijëve, raporte e studime mbi të rinjtë në kujdes rezidencial dhe jashtë kujdesit dhe manuale dhe rregullore të aktorëve që punojnë në këtë drejtim*

Informacioni sasior është marrë nga burime zyrtare, (Zyra e Statistikave dhe Informacionit pranë SHSSH pranë MPCSSHB, INSTAT, MASH, lidhur me demografinë, të dhëna social - ekonomike, të dhëna mbi fëmijët në përkujdes rezidenciale, numrin e shkollave publike me konvikt, në të cilat strehohen fëmijë dhe të rinj të cilët dalin nga institucionet publike rezidenciale), si edhe nga informacion nga faqet zyrtare të internetit të institucioneve ndërkombëtare³.

Informacioni cilësor vjen nëpërmjet intervistave individuale me ekspertë të politikave sociale, pranë MPCSSHB, me drejtues të OJF-ve, me punonjës të sistemit të shërbimeve sociale në nivel qendror e vendor⁴; intervistave individuale me punonjës të institucioneve rezidenciale; takimeve me grupe të fokusuara me të rinj që kanë dalë nga përkujdesi dhe pas përkujdesit, dhe observimeve të drejtperdrejta të rasteve të të rinjve që jetojnë në mënyrë të pavarur ose gjysëm të pavarur⁵.

Instrumentat e përdorur: (a) listë pyetjesh për intervistën e thelluar me të rinj jashtë përkujdesit; (b) pyetesorë të strukturuar me pyetje të hapura për intervista me politikë-bëresit dhe zbatuesit e politikave të përkujdesit për fëmijë, përfshirë edhe drejtuesit e institucioneve të përkujdesit, (c) listë pyetjesh të diskutuara përgjate takimeve me grupet e fokusuara me të rinj në pra të lënies së përkujdesit dhe jashtë tij (d) shënime të mbledhura nga observimet gjatë vizitave në terren.

Kufizime të studimit: Kufizimi në kohë, mungesa/pamjaftueshmëria e informacionit të nevojshëm për të rinjtë jashtë përkujdesit dhe mosmbledhja e plotë e informacionit statistikor në strukturat përkatëse.

1.3. Përshkrimi i aktorëve të përfshirë në proces

Gjatë përgatitjes së këtij raporti, ekipi kërkues bashkëpunoi dhe u konsultua me disa aktorë nga agjensitë shtetërore dhe shoqëria civile, kryesisht me organizatat me aktive që punojnë në mbështetje të të rinjve dhe fëmijëve jashtë kujdesit prindëror.

Gjithashtu të rinj në prag të daljes nga përkujdesi dhe të rinj jashtë përkujdesit, ishin pjesë e rëndësishme e këtij procesi përfshirës dhe konsultues. Disa takime

³ Shih "Bibliografia" dhe referencat

⁴ Listen e dokumentacionit të analizuar si dhe listen e personave të intervistuar do ta gjeni në Aneksin 2 të këtij dokumenti

individuale dhe takime me grupe me këto dy kategori, ofruan një ndihmë (insight) në të kuptuarit e shumë problemeve dhe sfidave me të cilat ata përballen.

2. INFORMACION SOCIAL, KULTUROR DHE POLITIK

Shqipëria po kalon një periudhë relativisht të gjatë tranzicioni, e cila në shumë aspekte konsiderohet të jetë më e vështirë se në shumë vende të tjera të Europës Qendrore dhe Juglindore. Pas viteve 90-të, Shqipëria pësoi ndryshime të rëndësishme politike, ekonomike dhe sociale. Fenomene të pa pranuar gjatë regjimit komunist, si varfëria, papunësia, migrimi masiv brenda dhe jashtë vendit, trafikimi i qenieve njerëzore, problemet sociale brenda familjeve shqiptare (dhuna, divorci, prostitucioni etj), kanë çuar në krijimin e kategorive sociale në rrezik, midis të cilëve fëmijët jashtë kujdesit prindëror janë edhe ndër me të marginalizuarit.

Popullata Totale (000) ⁶	3,170
Popullata e të rinjve (%) (0-17 vjeç)	32.6
Popullata nën vijën e varfërisë(%) ⁷	18.5
Mosha mesatare ⁸	78.6
Indeksi I Edukimit ⁹	0.887
GDP për kokë ¹⁰ në USD	5,316
Standarti i jetesës(ndihma ekonomike për familje në një muaj në leke) ¹¹	7,000
Indeksi i Zhvillimit Human ¹²	0.801
Indeksi i zhvillimit gjinor ¹³	0.797
Shkalla e papunësisë (%) ¹⁴	13
Shpenzime publike në shëndet(në % të shpenzimeve publike totale)	8.4
Shpenzime publike në shëndet (në % of GDP ¹⁵)	2
Shpenzime publike në arsim në % të shpenzimeve publike totale	11
Shpenzime publike në arsim (%) në % të GDP	3.5
Shteti	Ish vend komunist/ Republike parlamentare

⁶ Shifrat e kesaj tabele janë marre nga Raporti vjetor 2007 Banka e Shqiperise.

⁷ LSMS 2005

⁸ <http://ëëë.instat.gov.al/graphics/doc/tabelat/Treguesit%20Sociale/Lindje%20e%20vdekje/LDV%202004/ldv13.xls>

⁹ http://hdrstats.undp.org/countries/data_sheets/cty_ds_ALB.html

¹⁰ ibid

¹¹ VKM 787 date 14.12 2005 "Per percaktimin e keritereve dhe mases se ndihmes ekonomike"

¹² http://hdrstats.undp.org/countries/data_sheets/cty_ds_ALB.html

¹³ Ibid

¹⁴ Banka e Shqiperise "Raporti vjetor 2007"

¹⁵ Ministria e Financave-Drejtoria e Buxhetit (te dhena për vitin 2008)

3. INFORMACION MBI SISTEMIN E PERKUJDESIT PER FEMIJE E TE RINJ

Sistemi i përkujdesit Social për femijët pa kujdes prindëror paraqitet si një sistem formal dhe informal. Sistemi formal i përkujdesit është i mbështetur në një seri ligjesh, rregullash dhe institucionesh të cilat e kanë zanafillen në sistemin e vjetër ekonomik-shoqëror, por që janë zhvilluar e përmirësuar sipas modeleve bashkekohore.

Sistemi formal i përkujdesit për femijët pa kujdes prindëror, përbëhet prej: a) shërbimit të birësimit; b) përkujdesit në “shtëpi-familje” të prezantuara dhe administruara nga disa organizata të huaja, përfshirë SOS Fshati i Fëmijëve në Shqipëri; c) përkujdesit nëpërmjet kujdestarisë (foster care) i cili është ende në fillimet e veta; d) përkujdesit rezidencial i tipit institucional (shtëpите për femijët 0-6 vjeç dhe 6-14 vjeç); e) përkujdesit ditor në qendra për femijë me probleme sociale (lypesat, femijët e rruges); f) shërbime ri-atdhesimi dhe ri-bashkimi me familjen, për të miturit e larguar nga Shqipëria.

Shërbimet e përkujdesit për femijë dhe të rinj jashtë kujdesit prindëror realizohen nëpërmjet zbatimit të programit për reduktimin e varfërisë dhe programit për kujdesin social. Legjislacioni i cili mundëson zbatimin e programeve të sipërpërmendura është pjesë e politikës sociale, në përputhje me aktet ndërkombëtare të ratifikuara nga qeveria shqiptare si edhe Konventën mbi të Drejtat e Fëmijëve.

3.1. Legjislacioni kryesor që përcakton sistemin e përkujdesit për femije e të rinj.

3.1.1 Kuadri ligjor dhe politik

- **Kushtetuta e Shqipërisë**, miratuar sipas Ligjit Nr. 8417, datë 21/10/1998 dhe shpallur me dekret Nr. 2260, datë 28.11.1998, është ligji themelor që siguron mbrojtjen e të drejtave të fëmijëve në përgjithësi dhe të atyre të cilëve iu mungon kujdesi prindëror në veçanti. Kushtetuta e re e Shqipërisë përmban një kapitull të veçantë mbi të drejtat ekonomike, sociale dhe kulturore të qytetarëve si edhe një kapitull tjetër mbi objektivat sociale. Këta kapituj sanksionojnë detyrimin e shtetit për sigurimin e kujdesit dhe ndihmës gjatë të gjithë procesit të rritjes, zhvillimit dhe edukimit, për femijët, të cilëve iu mungon kujdesi prindëror (neni 59/e). Kushtetuta e Shqipërisë është *e fokusuar te gratë, fëmijët dhe të rinjtë*.
- **Konventa e Kombeve të Bashkuara “Mbi të drejtat e femijeve”** e ratifikuar nga Qeveria Shqiptare në Shkurt 1992, hyri në fuqi në Mars 1992. Nga konventa, rrjedhin detyrime që lidhen me respektimin e të drejtave të fëmijëve, të udhëhequra nga parimi i respektimit të “interesit më të mirë të fëmijës”. Ratifikimi i Konventës është hapi fillestar në krijimin e sistemeve institucionale që sigurojnë mbrojtjen dhe zbatimin e të drejtave të fëmijëve jashtë kujdesit prindëror.
- **Karta Sociale Europiane (e rishikuar) sipas VKM¹⁶ 458, dt.27.04.1998**, e cila njihet dhe mbron të drejtën për të përfituar shërbime sociale. Megjithatë, duhet nënvizuar se qytetarët e njohin pak kuptimin dhe perfitimet e kesaj Karte.
- **Konventa e ILO¹⁷ Nr.138 “Mbi moshën minimale të lejuar të punës”** e ratifikuar në vitin 1998 dhe konventa Nr. 182 “Mbi ndalimin dhe veprimin për eliminimin e të gjitha formave të punës së fëmijëve” e ratifikuar në vitin 2001”.

¹⁶ Vendim i Këshillit të Ministrave

¹⁷ Organizata Ndërkombëtare e Punës

- **Konventa e Hagës e vitit 1993** mbi “ Mbrojtjen e fëmijëve dhe bashkëpunimin në lidhje me birësimet ndërkombëtare” e ratifikuar me ligjin Nr 8624, datë 15.06.2000.
- **Kodi i Familjes** (Ligji Nr.9062, date 8 Maj 2003) përcakton detyrimet institucionale të shtetit ndaj fëmijëve jashtë kujdesit prindëror si edhe mënyrën se si zbatohen ato.
- **Kodi i Procedurës Civile**, miratuar me ligjin **Nr 8116, datë 29. 3. 1996**, në nenet 351/1, 352 ka parashikuar se:“Kërkesa për vendosjen e kujdestarisë i paraqitet gjykatës nga të afërmit e fëmijës së mitur dhe nga cilido që merr njoftimin për mbetjen e fëmijës pa prindër, për lindjen e një fëmije me prindër të panjohur dhe për çdo rrethane tjetër që ligji kërkon vendosjen e kujdestarisë si dhe ushtrimin e kësaj të drejte nga vetë i mituri kur ai ka mbushur moshën 16 vjeç. Gjithashtu, sipas nenit 356/1 "gjykata, përpara se të procedojë për emërimin e kujdestarit, duhet të pyesë edhe të miturin, kur ai ka mbushur moshën 10 vjeç.
- **Kodi penal shqiptar**. Kodi i hartuar ne 1995, përcakton moshen 14 vjeç si moshe mbi të cilën cdo personi i njihen përgjegjësite për veprime ne kundërshtim me ligjin (neni 12), në moshën 16 vjeç veprimet ne kundërshtim me ligjin janë të dënueshme. Vendimet për dënim me burgosje për të miturit, nuk duhet të kalojë gjysmen e kohës të dënimit të parashkruar nga ligji për atë veper penale)(neni 51). Gjykata gjithashtu mund të evitojë dënimin me burg të minoreneve dhe përcaktojë vendosjen e tyre ne “institucione edukimi”(neni 52). Trafikimi i fëmijëve është gjithashtu i dënueshem nga ligji. Shfrytëzimi i fëmijëve nëpërmjet lypjes, është i klasifikuar si një veper kriminale e vecante. (janar 2008).
- **Ligji Nr.7650, datë 17.12.1992** “Për Birësimin e të Miturve nga Shtetas të Huaj dhe për disa ndryshime në Kodin e Familjes”. Hartimi dhe miratimi i Ligjit nr. 7650 datë 17. 12. 1992 i ka paraprirë Aderimit të Shqipërisë në Konventën e Hagës “Për mbrojtjen e fëmijëve dhe bashkëpunimin në birësimin jashtë vendit”. Ky ligj përcakton procedurat pas deklarimit të fëmijës si të braktisur. Në këtë ligj theksohet se fëmija deklarohet i braktisur kur prindërit në mënyrë të dukshme nuk kane shfaqur interesim për të pergjatë një viti, para paraqitjes së kërkesës për deklarimin e braktisjes nga gjykata. Gjithashtu gjykata jo vetem që deklaron të braktisur fëmijën, por gjithashtu vendos për të edhe një sistemim afatgjate ne një forme perkujdesjeje (kryesisht merr vendime për vendosjen e tij në institucione perkujdesi rezidencial).
- I përmirësuar me **Ligjin Nr. 9695, Datë 09.03.2007, “Për birësimin e të miturve”**
- **Ligji Nr. 8153, datë 31.10.1996**, “Mbi statusin e jetimit” mbulon vetem një pjese të kategorise se fëmijëve jashte kujdesit prindëror –jetimëve biologjikë dhe ata që i përkasin familjeve që iu është hequr përgjegjësia prindërore. Sipas këtij ligji, përfituesit janë fëmijë dhe të rinj 0-25 vjeç, pavarësisht nëse janë trajtuar ose jo në institucionet shtetërore ose private të perkujdesit shoqëror. Për kete kategori femijesh ky ligj përcakton: menyren e vendosjes së fëmijëve në institucionet e perkujdesit shoqëror dhe kohën e qëndrimit në to (deri në moshën 14 vjeç, dhe në raste të veçanta deri në moshën 17 vjeç)¹⁸; arsimimin nepermjet sigurimit të një burse studimi; mbeshtetjen me ndihme ekonomike pas moshes 18 vjeç nese ata janë të papunë e pa të ardhura; si edhe mundeson sherbim falas ne sherbimin shendetesor, transport public dhe aktivitete kulturore e sportive. Ne menyre të vecante ky ligj I përcakton kete kategori, si grup prioritar ne punesim, (perفشire

¹⁸ Ne kohen kur është miratuar ligji arsimi I detyruar ishte 8 vite shkolle dhe perfundonte ne moshen 14 vjeç, duke filluar nga viti shkollor 2007 dhe 2008, arsimi I detyruar është 9 vite shkolle dhe perfundon ne moshen 15 vjeç.) megjithate Ligji ne fjale nuk ka ndjekur ndryshimet ne ligjin e arsimit parauniversitar. për rrjedhoje nuk janë bere ndryshimet ne Ligjin 8153, date 31.10.1996

emigracionin e organizuar) dhe strehimin. Statusi jepet sipas vendimit të një komisioni të veçantë, të krijuar pranë ShSS¹⁹, në të cilin përfshihet edhe një përfaqësues i shoqatës së fëmijëve jetimë. Legjislacioni parashikon dhe rregullon mënyrën e trajtimit të fëmijëve jashtë kujdesit prindëror në institucionet e përkujdesit shoqëror²⁰.

- **Ligji Nr.9355,datë 10.03.2005 “Për Ndhmën Ekonomike dhe Shërbimet Shoqërore”**, i hartuar mbi ligjin Nr. 7710 dt. 18.05.1993 “Për Ndhmën dhe Përkujdesin Shoqëror”, ndryshuar me ligjin Nr.7886, dt.08.12.1994 dhe ligjin nr. 8008, dt. 05.10.1995, si dhe aktet nënligjore në zbatim të tyre (VKM Nr 307, VKM Nr.510) përcaktojnë sistemin e ndihmës ekonomike dhe të përkujdesit shoqëror për qytetarët shqiptarë, në të cilin përfshihen edhe fëmijët jashtë kujdesit prindëror. Ajo përfshin strukturën dhe tipologjinë, mënyrën e organizimit, financimin dhe rregullat e pranimi në institucione.

Gjithashtu ligji përcakton edhe definicionet që lidhen me përfituesit nga shërbimet që ofron ky ligj si: jetim, persona me aftësi të kufizuara, shërbime shoqërore, ndihme ekonomike, familje kujdestare, etj. Përfitues të shërbimeve shoqërore janë edhe fëmijët (ku përfshihen edhe fëmijët jashtë kujdesit prindëror), të rinjtë deri në moshën 25 vjeç, personat me aftësi të kufizuara si edhe ata që janë grup në nevojë apo në risk për të qene pjesë në grupet në nevojë.

Ligji përcakton (neni 5/2) se janë përfitues të ndihmes ekonomike, kategoria e jetimeve 18 -25 e mbi 25 vjeç nese janë të papune e pa të ardhura dhe që nuk mbesheten nga institucionet e përkujdesit apo me kujdestari.”

- **Ligji i organizimit dhe funksionimit të qeverisjes vendore Nr. 8652 datë 31.07.2000** krijon kushtet e nevojshme për decentralizimin e shërbimeve shoqërore. Megjithatë, duhet të nënvizohet se decentralizimi financiar ende nuk mund të realizohet në çdo njësi të pushtetit vendor, sepse burimet vendore të sigurimit të financimit janë të kufizuara.
- **Vendimi i Këshillit të Ministrave Nr.307, dt. 24.05.1994²¹** “Për Shërbimet e Përkujdesit Shoqëror” është hartuar dhe miratuar në zbatim të ligjit nr.7710. Sipas këtij vendimi, shërbimet e përkujdesit shoqëror (për fëmijët dhe të rinjtë pa kujdes prindëror) që financohen nga buxheti i shtetit përfshijnë:
Shërbime sociale në institucione rezidenciale: Sigurohen për fëmijë jetimë dhe të braktisur, si edhe për fëmijë me aftësi të kufizuara. Shërbimet e përkujdesit për fëmijë sigurohen nga pushteti qendror, pushteti lokal,organizatat joqeveritare dhe nga persona private. Autoritetet lokale ofrojnë “shërbime jashtë institucionale”, ndërsa institucione qendrore si MPÇSShB ofrojnë shërbime institucionale.
- **Vendimi i Këshillit të Ministrave Nr. 510, dt. 24.11. 1997²²** “ Kriteret e vendosjes në institucionet rezidenciale të përkujdesjes shoqëror dhe dokumentacioni i nevojshëm për pranim” përcakton rregullat e pranimi në institucione të fëmijëve pa kujdes prindëror.
- **VKM 658, 659 date 17.10.2005 “Per standartet e shërbimit të përkujdesit shoqëror për fëmijët në institucionet rezidenciale” ²³.Ky Vendim i Këshillit të Ministrave përcakton 11 standarte të përkujdesit në institucionet e përkujdesjes për fëmijë:** Pershtatshmeria e shërbimit; Plani individual i përkujdesjes; Pergatitja për jetesë të pavarur; Ushqyerja;

¹⁹ Shërbimi Social Shtetëror

²⁰ Në mënyrë të hollësishme të drejtat që mbrohen ky ligj janë shpjeguar në paragrafin 3.5

²¹ Me hartimin e akteve nënligjore në zbatim të ligjit të ri për Ndhmën dhe Shërbimet Shoqërore, ky vendim duhet të shfuqizohet. Por meqenëse këto akte nuk janë hartuar akoma, atëherë VKM e sipërshtetë është ende në zbatim.

²² Me hartimin e akteve nënligjore në zbatim të ligjit të ri për Ndhmën dhe Shërbimet Shoqërore, ky vendim duhet të shfuqizohet. Por meqenëse këto akte nuk janë hartuar akoma, atëherë VKM e sipërshtetë është ende në zbatim

²³ Standartet kanë zëvendësuar rregulloret sipas të cilave funksiononin institucionet e përkujdesit shoqëror

Paraqitja veshja dhe nevojat materiale; Shendeti fizik, emocional e mendor; Edukimi; Argetimi; Ankimimi; Mbrojtja nga abuzimi; Mjedisi dhe akomodimi; Stafi; Menaxhimi.

- **Ligji mbi strehimin social, Nr. 9382, i vitit 2004**, ofron një kuader ligjor për zhvillimin e politikave dhe programeve për strehimin social ne njesite e pushtetit vendor (bashki e komuna). Kategoria e individëve pa kujdes prindëror që gëzojnë statusin e jetimit (sipas ligjit 8153, 1996) dhe me moshe nen 30 vjec, perfshihen si kategori që perfton strehim social.

3.2. Legjislacioni kryesor për të rinjtë që lënë përkujdesin

Ne VKM **658, 659 date 17.10.2005** “**Per standartet e sherbimit të përkujdesit shoqeror për femijët ne institucionet rezidenciale**”: Ne standartin e 3-te, parashikohet hartimi i planit pergatitor për femijët që largohen nga perkujdesja ne shetpi ose levizin ne forma të tjera të perkujdesjes, sic janë kthim ne familje, biresim, kujdestari, jete e pavarur ose gjysem e pavarur. një ekip profesionistesh të institucionit (edukatore, punonjes social, kujdestare) dhe familja e origjines dhe femijët hartojne planin pergatitor për largimin nga perkujdesja sipas nevojave të vleresuara të femijes.

Ligji mbi strehimin social, No. 9382, 2004 Mbështet strehimin social nga Bashkitë dhe komunat . Ndër kategoritë përfituese janë ata që kane statusin e jetimit dhe kane moshe nen 30 vjeç.

VKM Nr. 80, date 28.01.2008 “Për kujdestarinë/ foster care – ende ne fillimet e saj. Aktualisht është hartuar një dokument i Kujdestarisë për fëmijë miratuar me VKM si dhe janë hartuar standartet e shërbimit të kujdestarisë si një hap pozitiv në shërbim të fëmijëve dhe të rinjve.. Kujdestaria për femijet, është pjesë e Strategjisë Sektoriale të Mbrojtjes Sociale dhe parashikon kujdesin ne familje kujdestare për fëmijë jashte kujdesit rinderor. Ky dokument zgjeron shërbimet alternative për femijët në nevojë drejt formave që ofrojnë përkujdes në një mjedis familjar. Ky dokument është në procesin e hartimit të akteve nënligjore që e mbeshtesin si dhe udhëzimet perkatëse.

3.3. Strukturat e përkujdesies për të rinjtë e grupmoshës 15-24 vjeç

Ekzistojnë disa lloje strukturash që përkujdesen për të rinjtë me histori përkujdesi të grupmoshës 15 -24 vjeç përgjate kohës që janë ënë procesin e daljes nga përkujdesi dhe jashtë tij. Ato janë (a) struktura rezidenciale publike dhe jo publike, (b) shkollat publike me konvikt, dhe (c) struktura rezidenciale rinore të tipit familje).

Përgjatë ketij studimi u identifikuan 34 struktura të tilla, sipas ndarjes së meposhtëme.

Institucioneve rezidenciale publike dhe jo publike dhe struktura të tipit Shtëpi-Familje për fëmijë 0-17 vjec. Numri i këtyre strukturave të identifikuar deri tani është 17. Femijët qendrojnë në këto struktura deri ne moshën 15 vjeç ose 17 vjec. Të tilla janë strukturat publike të përkujdesit për femijë jashte kujdesit prindëror (*Shtëpita e fëmijëve ne Durrës, Tirane, Shkoder, Sarande, Vlore*) dhe strukturat e përkujdesit për fëmijë jashte kujdesit prindëror të administruara nga OJF (si *SOS Fshati i fëmijëve –Shqipëri*²⁴, “*Shtëpia e shpreses*” ne *Elbasan*, “*Misionaret e bamiresise*”, “*Reze Drite*” dhe “*Pueri Domini ne Tirane*”, “*Fillimet e Reja ne Berat* dhe “*Betania*”ne *Kruje*).

²⁴ 13 fëmijë të grupmoshes 14 -16 vjeç ndodhen aktualisht ne strukturat shtëpi familje ne pritje për tu transferuar ne strukturat rinore.

Konviktet e shkollave të mesme profesionale publike- aktualisht 9, ofrojne mbështetje për adoleshentet e të rinjtë me histori kujdesi rezidenciale. Të rinjtë duhet të qëndrojnë përgjatë kohës që ndjekin shkollën e mesme deri në moshën 18-19 vjeç (në varesi të viteve të shkollës). Në realitet këto struktura ofrojne strehim për pjesën më të madhe të të rinjeve që lenë përkujdesin. Të tilla janë: konviktet e QFP4, Politeknikut, dhe shkollës së Mesme Teknologjike në Tiranë; konviktet e shkollës së Ndertimit, shkollës Mekanike dhe shkollës së Mesme Teknologjike në Shkoder; konviktet e shkollës së Mesme Tregtare në Vlorë; shkollës së Mekanikes Bujqesore në Durrës, shkollës së Mesme Bujqesore në Berat, shkollës së mesme në Korçë.

Një pjesë e konsiderueshme e të rinjve vazhdojnë të qëndrojnë në konvikte edhe pas moshës adulte, si alternative e vetme e strehimit të tyre.

Shtëpi familje për të rinjtë (15 -24 vjeç) janë aktualisht 8. Koha e qëndrimit në këto struktura varion nga 7-9 vjet dhe kryesisht perbëhen nga shtëpite e të rinjve dhe shtëpite gjysëm të mbojtura. Të tilla struktura janë Komunitetet Rinore të SOS Fshatrat e Femijëve; Apartamentet e Mbrojtura dhe Apartamentet e Autonomise së Lartë të "Tjeter Vizion" dhe "Home and Hopes" në Elbasan, Casa -famiglia" për të rinjtë të Maddonina Del Grappa, Projektit Shpresa dhe Pappa Giovanni XXII, në Shkodër dhe Qendres TAG në Tiranë.

Mosha e daljes nga përkujdesi dhe mosha e pavarësisë për të rinjtë shqiptarë.

Në legjislacionin aktual (në Standartet e shërbimit të përkujdesit për femijë) percaktohet vetem mosha minimale kur femijët duhet të fillojnë procesin për daljen nga përkujdesi drejt autonomise së plote dhe kjo moshe është -14 vjeç²⁵. Në strukturat e përkujdesit social publik, femijët fillojnë jetën e pavarur në moshën 15 vjeç e në pak raste edhe në moshën 17 vjeç, për këto arsye procesi I lënies së përkujdesit zgjat 1 ose 2 vjet. Në strukturat e drejtuara nga OJF, procesi fillon pas moshës 14 vjeç, por qëndrimi në struktura mbështetëse, zgjat për një kohë më të gjatë.

Kur adoleshentet jashtë kujdesit prindëror arrijnë moshën për të dale nga institucionet e përkujdesit (publik apo të drejtuara nga OJF), në më të shumtën e rasteve ata konsiderohen si të rritur që nuk kanë më nevojë për tu mbështetur nga sistemi i përkujdesit. Por ndërsa bashkëmoshataret e tyre që jetojnë në familje, vazhdojnë të marrin përkujdesje dhe ndihmë nga prinderit edhe për shumë kohë pas kësaj moshe, në vecanti institucionet publike të përkujdesit "heqin" dorë shumë heret dhe nuk i mbështesin apo i mbikqyrin më, pas moshës 15 vjeç.

Mosha, në të cilën behen të pavarur, pjesa më e madhe e adoleshenteve dhe të rinjve shqiptarë që jetojnë në familje, është mbi 25 vjeç. Kjo moshe perkon me kohën kur ata mbarojnë shkollën e lartë apo pasi ata ndjehen financiarisht dhe emocionalisht të aftë për të qene të pavarur nga familja. Megjithatë nuk ka studime mbi moshën e të rinjeve apo të rriturve që vazhdojnë të jetojnë me familjen, vëzhgime të jetes së përditshme tregojnë se kjo moshe leviz ndërmjet 25-35 vjeç.

Ndërsa femijët e të rinjtë që jetojnë në familje, behen të aftë për të qene të pavarur, pas moshës 25 vjeç, një pjesë e adoleshentet/te rinjve në përkujdesin i social publik u duhet të jene të pavarur dhe të vetmjaftueshëm menjëherë pasi mbushin 15 vjeç ose 19 (nese perfundojnë shkollën e mesme), pamvarësisht faktit nese nga pikpamja e zhvillimit të gatshëm apo jo duke marrë në konsideratë edhe mungesën e shërbimeve në momentin e largimit nga përkujdesja.

²⁵ Në rast se femija le strukturat e përkujdesjes rezidenciale më parë se kjo moshe atehere edhe ky proces fillon më heret kjo moshe është percaktuar vite më parë kur shkolla e detyruar ishte 8 vite dhe perfundimi i saj behet në moshën 14 vjeç .

Ne ndryshim nga bashkemoshataret e tyre të cilët ne rast nevojë mund t'i kërkojnë ndihmë e mbështetje emocionale apo materiale familjes, të rinjtë që dalin nga sistemi i përkujdesit ose nuk kanë lidhje të forta me familjen apo të afërmit ose i kanë humbur këto lidhje. Të filluarit e një jete të pavarur në moshe të re është një situatë shumë stresuese dhe e shoqëruar me ankth dhe frikë. Të rinjtë me histori kujdesi në strukturat publike, janë edhe me riskuarit. Në momente të vështira të jetës kur ata kanë me shumë se kurrë nevojë për mbështetje, ata ndihen të abandonuar nga ai sistem që i përkujdes. Shumë prej tyre që vazhdojnë shkollën e mesme, perserisin vitin shkollor, për të vonuar daljen nga institucioni apo mbarimin e shkollës së mesme. Shumë prej tyre kanë probleme të sjelljes, arsimit dhe përshtatjes në një realitet të ri social, duke qenë në këtë mënyrë edhe më të riskuar.

Lënia e përkujdesit dhe mbështetja pas përkujdesit. Koha e qëndrimit në përkujdesje dhe mbështetja pas përkujdesit është e ndryshme dhe në funksion të disa faktoreve, individuale, shendetesore apo në varesi të përjasjes që ofrojnë institucionet publike apo të drejtuara nga OJF.

Një pjesë e fëmijëve nga strukturat publike të përkujdesit, terhiqen dhe mbahen nën kujdesin e strukturave të tipit shtëpi – familje të drejtuara nga OJF. Kjo është edhe pjesa më e madhe “fat”. Një pjesë tjetër, dërgohet të vazhdojnë shkollën të mesme me konvikt dhe trajtohen me burse, ndërsa ata që e kanë mbajtur lidhjet me familjen kthehen, në familjen biologjike.

Një punë intensive realizohet nga OJF që operojnë për riintegrimin e fëmijëve në familjet biologjike si alternative më e mirë, duke u bazuar edhe në mungesën e shërbimeve të mëtejshme mbështetëse që do të mundësonin pavarësimin e tyre vetjak.

Situata është me pozitive në sistemin e drejtuar nga OJF në të cilat moshën e daljes në pavarësi është më e madhe dhe mbështetja ka një shtrirje kohore më të gjatë. Në sistemin e përkujdesit SOS, Fshati I Fëmijëve- Shqipëri, fëmijët kalojnë nga shtëpitë SOS në komunitetin rinor SOS në moshën 15 vjeç dhe qëndrojnë atje deri në 19 vjeç. Me pas ata trajtohen nga programe që mbështesin pavarësinë deri në moshën 24 vjeç.

Qendra Tag Tiranë tërheq të rinjtë nga shtëpitë e fëmijës dhe kujdeset për ta deri në moshën 18 vjeç duke suportuar arsimin, kurset profesionale si dhe rritjen e aftësive të të rinjve.

Disa OJF të tjera kanë në fokusin e aktivitetit të tyre mbështetjen për fëmijët që dalin nga institucionet publike pas moshës 15 vjeç, të cilët nuk mund të vazhdojnë arsimin e mesëm, por që nderkohe ju duhet të lenë institucionet publike të përkujdesjes për shkak të moshës. Disa OJF të tjera ofrojnë mbështetje për fëmijët të braktisur kryesisht të referuara nga institucionet fetare, shërbimi social lokal, OJF në mbrojtje të fëmijëve.

Dalja nga përkujdesi dhe shërbime pas përkujdesit për të rinjtë të cilët dalin nga strukturat publike.

Ne shtëpine-familje të Maddoninna della Grappa (një OJF që vepron në Shkoder) ndodhen 7 vajza të grupmoshës 14-18 vjeç. Fëmijët kanë ardhur në këtë shtëpi në moshën 14 vjeç, nga institucioni publik i përkujdesit të këtij qyteti, dhe do qëndrojnë deri sa të behen 18 vjeç. Pas kësaj moshë ato do transferohen në një shtëpi “gjysem të mbrojtur” dhe ku do të fillojnë të bëjnë një jetë autonome për edhe 2 vjet të tjera. Me pas ato do të fillojnë një jetë totalisht të pavarur. Kjo inisiativë ka filluar në vitin 2008.

Dalja nga institucioni publik ne moshën 15 vjeç është e lidhur me perfundimin e aresimit të detyruar. Për ata që vazhdojnë një shkollë të mesme perkujdesja “vazhdon” me dergimin e tyre ne shkolla me konvikt dhe ofrimin e një burse studimi. Për rreth 4 ose 5 vjet kjo kategori ka të “garantuar” fjetjen, edukimin, ushqimin dhe plotesimin e disa nevojave baze. Me pas ata perfitojnë vetem një ndihme ekonomike mujore nese janë të papune dhe pa të ardhura. Ne kete moshe fillon edhe pjesa me e veshtire e jetës. Mungesa e një strehimi kushtëzon që pjesa me e madhe e tyre të vazhdojnë të jetojnë ne konvikte edhe pas mbarimit të shkollës se mesme, pa mbeshtetje nga dikush.

Apartamentet e Mbrojtura janë struktura që mbeshtetin perkatesisht fëmijë (15-18 vjec) dhe të rinj (19-23 vjec) të braktisur. Ato menaxhohen nga Shtëpia e Shpresës Elbasan. Apartamentet e Autonomisë së lartë janë menaxhuar nga një OJF tjetër, Tjetër Vizion në Elbasan, por aktualisht janë mbyllur për shkak të kostos të lartë dhe prioriteti kryesor në këtë drejtim për këtë organizatë është mbeshtetja e të rinjve për tu bashkuar me familjet biologjike duke i ndërgjegjësuar këto të fundit.

Edhe të rinjtë e larguar nga format e perkujdesit nga OJF hasin vështirësi dhe përballen me mungesën e shërbimeve të mëtejshme për ta.

E.A një e re e larguar nga perkujdesi SOS Fshati i Femijeve- Shqiperi, ndodhet aktualisht ne program gjysem pavaresie, tregon se kushtet e banimit i ka të mira. Apartamentin e ndan me një shoqe, por mendon që vitin e ardhshem të kerkoje dy vajza të tjera për të ndare qerane. SOS Fshati i Femijeve- Shqiperi, i paguan qerane e shtepise prej 25,000 ne muaj. Është e punesuar, por me të ardhurat nuk e perballon jetesen. Ka frike nga e ardhmja. Ajo ka deshire të vazhdoje universitetin. Shkollën dhe punen i realizoj vete,- thote ajo, por për strehimin është e nevojshme një mundesi mbeshtetje nga shteti

Burimi : Intervista me të rinjtë ne perkujdesje dhe stafin e OJF

3.3.1 Strukturat e perkujdesjes për të rinj me aftësi e kufizuar

Për fëmijet/adoleshentet me aftësi të kufizuar, qëndrimi në perkujdes është më i gjate dhe dalja nga perkujdesi shoqërohet ose me bashkim familje ose sistemimin e tyre perfundimtar në qendra për të rritur me aftësi të kufizuar, ku aplikohet gjysëm pavaresia.

Shtepite familje për të rinj e adulte me aftësi të kufizuara - Shkoder

Ne Shkoder, Maddonnina della Grappa, ka ngritur dhe po financon mbajtjen e një shtepie familje me 18 të rinj e adulte me aftësi të kufizuara e të braktisur. Një pjese e tyre kane ardhur nga Qendra e Zhvillimit e Shkodres, ndersa disa të tjere janë referuar nga OJF e Sherbimi Social Lokal.

Burimi: Intervistat me drejtues të OJF

Për të rinjtë me aftësi e kufizuara mbeshtetja nuk ka kufi kohor. Numri i femijeve/te rinjeve me aftësi të kufizuar jashte kujdesit prinderor, është relativisht i ulet. Reforma de-institucionalizuese ne sistemin e shërbimeve për fëmijë me aftësi të kufizuar, i ka kthyer Qendrat e Zhvillimit²⁶ nga institucione rezidenciale ne qendra ditore sherbimi dhe pjesa me e madhe fëmijëve që ndodheshin ne to, janë

²⁶ institucione për rehabilitimin e fëmijëve me aftësi të kufizuar

ribashkuar me familjen. Kur bashkimi me familjen është i pamundur, një pjese (ata që vuajne pa-aftesi të renda) dergohen ne azilet e pleqve, ndersa të tjeret ne qendra rezidenciale apo shtepi familje për të paaftë të rinj e adulte. Ne të dy rastet perkujdesi do të jete i vazhdueshem dhe pa limit kohor. Dergimi i të rinjeve me paaftesi të renda ne azilet e pleqve behet për mungese strukturash perkujdesjeje për kete kategori. Strukturat rinore të administruara nga OJF kane kapacitete të vogla dhe të pa strukturuara për shërbime për individe me paaftesi të rënda. Aktualisht vetem Shtepite për të moshura, mundesojne kujdesjen nga pikpamja shëndetësore, por ato dëmtojne rëndë anën emocionale dhe sociale të kesaj kategorie.

3.4. Shërbimet përgatitore për lënien e përkujdesit

Në përputhje me dokumentin e Standarteve të përkujdesit për femijët jashtë kujdesit prinderor, kur një fëmijë mbush moshën 14 vjeç ose edhe me pare, realizohet një vleresim i nevojave i cili i paraprin planit individual të levizjes/daljes ne jete të pavarur (pathëay planning) sipas një standarti të miratuar nga MPCSShB. Plani i cili emertohet «Plani im për të ardhmen» realizohet nga një grup ekspertesh ne të cilin bejne pjese kujdestari i femijes, punonjesi social dhe psikologu. Femijet, gjithashtu raportohet, të jenë pjeëe, gjate hartimit të ketij planit individual. Ne rastet ku femijet/adoleshentet e kane një familje biologjike dhe mbajne mardhenie me te, atehere edhe familja perfshihet.

Plani i pergatitjes për një jete të pavarur percakton hapat për kthimin e femijes ne familjen biologjike nese kjo është e mundur, ose harton drejtimet e mbeshtetjes se metejshme nga ku me të rendesishmet janë sigurimi i një strehimi sa me të pershtatshem, mbeshtetja për të vazhduar arsiminim (kur femija/adoleshenti ka aftesi të mjaftueshme të mesim-nxënies), ofrimin e kurseve profesionale apo të një punesimi, mbeshtetja me ndihme ekonomike, aftesimin mbi kryerjen e aktiviteteve baze të vetembeshtetjes (kujdesi personal, aftesia për vendimarrje dhe zgjidhje problemesh, orientim për ndihme ne rast nevojë) si edhe informim , keshillim dhe udhezime për ceshtje që lidhen me evitimin e sjelljeve seksuale me risk (HIV/AIDs, STS-ve), kryerjen e një jete normale të shendetshme larg droges, alkolit, prostituimit apo shtatzanive të hereshme), mosperفشirjen ne veprime e aktivitete të paligjeshme (si vjedhje apo delinkence). Pjese e pergatitjes është edhe njohja me historine personale të femijes/adoleshentit dhe mbajtja e kontakteve me familjen, kur është e mundur. Keto plane rishikohen sa here kjo është e nevojshme.

- Ne rastin kur femija do të bashkohet me familjen natyrale, me kujdestarin apo me familjen biresuese, behet njohja dhe afrimi i femijes me familjen dhe prinderit ose të afermit njihen me ecurine e femijes ne shkolle, zhvillimin dhe deshirat e tij.
- Ne rastin kur femija mbaron arsimin 9 vjecar dhe behet gati për të vazhduar shkollën e mesme, ne planin individual të largimit, plani percaktohen edhe hapat që do të kryhen për arsimin e metejshem të femijes, llojin e shkollës që do të ndjeke ne perputhje me deshirat dhe prirjet e femijes. Ne bashkepunim me Ministrine e Arsimit dhe Drejtorite Arsimore Rajonale, behet i mundur ofrimi i një të drejte studimi me burse dhe behet sistemimi i tyre ne konviktet e shkollave të mesme (profesionale).
- Ne rastin kur femija largohet nga institucioni, drejt një jete të pavarur ne planin e se ardhmes perfshihen hapat për strehimin e perkohshem (ne strukturat rinore të administruara nga OJF) si edhe mundesimi i ndjekjes se kurseve të formimit profesionale ne funksion të aftesive personale të femijes dhe mbeshtetja ne gjetjen e një nje pune.

Nga intervistat me grupet e fokusuara me të rinj, rezulton se ne institucionet rezidenciale publike, puna me femijet për ti informuar e ndergjegjsuar mbi risqet që shoqerone jetën jashte institucionit, nuk është gjithmone e mjaftueshme. Kur janë jashte perkujdesit, pervec problemeve ekonomike dhe emocionale të cilat lidhen me largimin nga ky kujdes ne moshe të re, mangesite ne informacion e ndergjegjesim ne jo pak raste kane sjelle perfshirjen e tyre, ne kryerjen e veprimeve që cilesohen delinkente apo të paligjeshme. Jo pak prej tyre janë edhe viktima të keqberesve me qellim shfrytëzimin për perfitim.

E.D, pas divorcit të prinderve, ka jetuar 9 vjet ne shtepine e femijes, Zyber Hallulli. Ne moshen 16 vjeç ka filluar shkollën e mesme profesionale dega e ndertimit. Megjithese është 18 vjeç është akoma ne vitin e pare të shkollës se mesme, pasi ecuria e tij ne mesime është e dobet. Jeton me 11 djem të tjere ne konviktet e shkollës se mesme të hoteleri turizmit. është nxenes me probleme të sjelljes, here pas here është denuar nga stafi pedagogjik i shkollës për thyerje të rregullit ne shkolle. Drejtues të konviktit tregojne se ai ne bashkepunim me shoke jashte shkollës, është perfshire ne krimet e vjedhjes dhe veprimeve të dhunshme.

Burimi: Intervista e Drejtues e kujdestare e Konviktit Hoteleri Turizëm.

3. 5. Shërbimet pas daljes nga përkujdesi

Megjithë ndryshimet pozitive në drejtim të perkujdesjes për femijet, shërbimet e pas perkujdesit nuk janë ende ne qendër të vemendjes të strukturave që hartojne politika si ne nivelin qendror ashtu edhe ne ate vendor. Aktualisht nuk ka nje ligj specifik për daljen nga përkujdesi dhe pas perkujdesit, lidhur me pergjegjesine e strukturave qeverisese (qendrore dhe vendore) ne ofrimin e shërbimeve ne mbeshtetje të të rinjve që lënë përkujdesin. Standartet e shërbimeve sociale të ndertuara vitet e fundit, mbulojne vetëm përkujdesin brenda strukturave të perkujdesjes. Per pasoje ajo që ofrohet sot, është minimale dhe shpesh e pa-koordinuar si për moshën 14-18 vjeç dhe atë pas 18 vjeç.. Mungesa e mundësive për strehim dhe punësim ka kthyer pjesen me të madhe të të rinjeve që kanë dalë nga përkujdesi, ne një grup vulnerabël dhe pa një plan adekuat mbeshtetes.

Çfarë shërbimesh ju ofrohet aktualisht të rinjve pa kujdes prindëror?

Sistemi publik i shërbimeve sociale (arsimi, mbrojtja sociale, shërbimi shëndetësor, punësimi) nuk ofron një mbështetje të vecante për të rinjtë që lenë perkujdesin. Ne ligjin nr. 9355 date 10.03.2005, "Per Ndihmen ekonomike dhe përkujdesin i shoqeror", ligjin nr. 8153, date 31.10.1996, "Mbi statusin e jetimit" dhe ligjin 9382 të vitit 2004, "Per strehimin social", sanksionohet mbrojtje e vecante dhe vendosen prioritete të larta ne trajtimin me ndihme ekonomike, burse studimi, strehim, shërbim shëndetësor, për të rinjtë me status jetimi. Megjithese kjo mbeshtetje egziston ligjerisht, realizimi I saj ne praktike është pothuajse I pa-zbatueshem për strehimin dhe punësimin. Me perjashtim të ndihmes ekonomike, pjesa me e madhe e shërbimeve pas përkujdesjes, sot realizohen nga OJF që mbeshtetin të rinj jashte perkujdesit, kryesisht bazuar ne strukturat dhe mjetet financiare të vete OJF.

Theksojmë se ky ligj mbulon nevojat e të rinjve që kanë përfituar statusin e jetimit duke e bërë të pamundur trajtimin dhe plotësimin e nevojave të "jetimëve socialë"

Shërbimet statutores (ligjore) për të rinjtë që kane përfituar statusin e jetimit.

Bursa. Të rinjtë jetimë që ndjekin skollën e mesme, përfitojnë burse nga shteti, nëpermjet Ministrisë së Arsimit. Bursa dhe trajtimi për veshmbathje për vitet e

shkollës se mesme dhe të lartë përcaktohet me vendim të Keshilit të Ministrave. Të rinjtë jetimë, që vazhdojnë shkollën dhe jetojnë në konvikte, gjate periudhës së verës trajtohen me **pagese suplementare**. Kjo kategori është e lejuar të qëndrojë në konvikte gjatë pushimeve të fundjavës dhe gjatë pushimeve të verës, që rezulton të jetë e dhimbshme për ta duke u krahasuar me konviktorët e tjerë.

Librat e shkollës. Fëmijët jetimë që ndjekin shkollën e mesme, perfitojnë të gjithë librat (tekstet mesimore) dhe mjetet shkollore falas.

Strehim. Fëmijët dhe të rinjtë që ndjekin shkollën e mesme dhe të lartë, perfitojnë strehim në konviktet e shkollës që ata ndjekin ose në një konvikt të një shkolle tjetër. Strehimi i personave që kanë perfituar statusin e jetimit bëhet me përparësi nga shteti, sipas kriterëve të përcaktuara në ligjin 8030 datë, 15.11.1995."Për kontributin e shtetit për familjet e pastreha" dhe ligjit No. 9382, v. 2004, "Mbi Strehimin Social".

Ndihma ekonomike. Të gjithë të rinjtë jetimë, pas moshës 18 vjeç, që kanë mbaruar shkollën e mesme ose të lartë, që kanë perfituar statusin e jetimit, përfitojnë ndihmë ekonomike (në masën 3,000 lekë në muaj), deri në zenien e tyre me punë²⁷.

Nuk ka limit moshor për përfitimin e ndihmës ekonomike. Dhënia e kësaj ndihme lidhet me mungesën ose pamjaftueshmërinë e të ardhurave.

Sherbimi shëndetsor, dentar dhe medikamentet, për jetimet që nuk janë në mardhenie pune, sigurohen falas nga shteti.

Transporti dhe levizja. Fëmijët dhe të rinjtë, (me statusin e jetimit) udhëtojnë falas në transportin publik., kur nuk janë në mardhenie pune.

Punesimi, i jetimeve ligjerisht duhet të behet me perparësi nga zyrat e punes

4. PROFILI I TË RINJVE OË KANË DALË NGA PËRKUJDESI

4.1 Të dhëna për fëmijët në përkujdesie

Shqipëria megjithese është një vënd I varfër, ka një numër relativisht të vogël të fëmijëve jashtë kujdesit prindëror në përkujdes shoqëror, krahasuar më vendet e rajonit. Të dhënat nga Social Monitor për vitin 2004, treguesi i numrit të fëmijëve në strukturat rezidenciale të përkujdesjes ishte 62.4 fëmijë për 100,000 popullsi të grupmoshës 0-17 vjeç, krahasuar më 175,5 për Maqedoninë, 795,9 për Bullgarinë, 740.3 për Rumaninë dhe 403.9 për Kroacinë.

Është e vështirë të japësh një informacion numrin dhe profilin e adoleshenteve/të rinjeve (15-24 vjeç) përfitues ose ish përfitues të shërbimeve të përkujdesjes, për shkak të fragmentarizimit të shërbimeve në duart e disa aktorëve (institucione publike, shkolla të mesme më konvikte, OJF e familje) dhe mungesës së të dhënave.

Numri i fëmijëve në përkujdesje. Sipas informacionit nga Shërbimit Social Shtetëror, në vitin 2008, në Shqipëri numëroheshin rreth 608 fëmijë jashtë kujdesit prindëror që mbështeten nga sistemi formal i përkujdesit, i përfaqësuar nga institucionet rezidenciale publike (me 241 fëmijë) dhe institucione të vogla rezidenciale apo shtëpi familje, të drejtuara nga sektori joqeveritar më donacione të huaja (me 362 fëmijë).

Kërkesa për transferim nga struktura përkujdesi për fëmijë në struktura rinore. Organizimi aktual i informacionit nuk lejon identifikimin e numrit të fëmijëve që largohen/lëvizin nga institucionet (publike e private) të fëmijëve drejt strukturave rinore apo kthehen në familje biologjike. Megjithatë një vlerësim i shpejtë për 2007,

²⁷ kjo ndodh edhe pas moshës 25 vjeç nese ata nuk kanë marrë strehim ose nuk kanë krijuar familje

tregoi se kerkesat nga institucionet publike të përkujdesit për transferim adoleshentesh (15 vjec +) në struktura rinore të administruara nga OJF, ishte 12 (7 vajza dhe 5 djem).

Gjatë vizitave në terren për realizimin e këtij studimi u identifikuan 103 adoleshente e të rinj që i përkisnin grupmoshes 16-25 vjec. Megjithatë vleresohet se kjo kategori ka një numer më të larte, pasi nuk janë përfshirë të rinj më aftesi të kufizuar jashtë kujdesit prindror.

4.1.2 Të dhëna për të rinjtë që janë larguar nga përkujdesi

Përfitues	Numri	Grupmosha
Situata aktuale	900	(mbi 18)
Ndihmë ekonomike (3000 lek/muaj)	356	(18 -25 vjec)
Papunësia/ Të papunë	217	(mbi 25 vjec)
Me strehim	29	-

Burimi i informacionit : Shërbimi Social Shtetëror, 2007

4.1.3 Të dhëna nga të rinjtë të intervistuar të larguar nga përkujdesi

Në këtë seksion, informacioni mbi profilin e adoleshenteve/të rinjve vjen nga intervistat e kryera për qëllimin e këtij studimi më 47 të rinj 15-24 vjeç, më histori përkujdesi në struktura rezidenciale dhe shtëpi familje (Intervista zhvilluar pranë Zyber Hallulli, Konvikti Hoteleri Turizëm, Tiranë, Konvikti Safet Spahiu, Maddonina Del Grappa Shkodër, Shtëpia e Shpresës dhe Tjetër Vizion, Elbasan, Konvikti i Ish Rezervave Tiranë, SOS Fshatrat e Fëmijëve)

- 62 % i përkasin grup moshës 15-18 vjeç dhe 38 % grupmoshës 19 -24 vjeç
- 57 % janë vajza
- 68 % kanë kryer vetëm arsimin e detyruar, 26 % vazhdojnë të mesmen apo kanë kryer atë, ndërsa 6 përqind ndjekin një shkollë të larte
- 13 % - jetime biologjikë
- 10 % - minoritete Roma/Evgjit
- 20 % - vijnë nga zonat urbane
- Asnjë i dianostikuar më HIV AIDs

5. VËSHTRIM PËR TË DREJTAT E TË RINJVE PA KUJDES PRINDËROR

5.1 Të drejtat e dhunuara të të rinjeve që largohen nga përkujdesi

Të rinjte që lënë përkujdesin kanë disavantazhe të shumëfishta për të filluar një jetë të pavarur në krahasim më bashkëmoshataret e tyre qe jetojne në familje. Evidencat dhe eskperienat e tyre tregojne se lloji i përkujdesjes dhe mbështetja gjatë dhe pas lënies së përkujdesit, luajne nje rol të rëndesishem në rezultatet e arritjeve të tyre. Të rinjte më histori përkujdesi nga institucionet residenciale publike, manifesojnë edhe fomat më të këqia të rezultateve kur ata shkëputen nga përkujdesi: ata përjetojnë varfëri afatgjatë, izolim social, shëndet të dobët, në jo pak raste janë perdorues të rregullt substancash të ndaluara, janë të pastrehe, të papunë afatgjatë, kanë një nivel të ulët shkollimi, dhe janë në risk të lartë për tu

përfshirë në aktivitete jo të ligjshme, apo për të qenë i abuzuar nga keqberës e trafikantë.

Historia e A (aktualisht në konvikt):

Jam 20 vjeçe dhe aktualisht banoj në konviktin e shkollës së mesme që kam mbaruar 2 vjet më parë. Më thonë që do të më heqin, dhe jam e tmerruar se s'kam ku të shkoj. Babain e kam gjallë dhe jeton në një fshat të B. Bashkimi më të pas 10 vjetësh që unë kam qëndruar në institucion, është e vështirë dhe e pashpresë. Megjithëse kam mbaruar shkollën e mesme si teknologe ushqimore dhe kam kryer edhe një kurs kualifikimi profesional për rrobaqepsi, nuk kam mundur të gjej një punë. E kam të vështirë të gjej punë. Jeta jonë ndryshon nga ajo e të rinjve të tjerë që kanë jetuar në familje. Megjithëse kam shoqëri dhe shoqeve të jetimores, ata nuk mund të më ndihmojnë, pasi ndajnë të njëjtat probleme e vështiresi si unë. Ndihem shpesh e shpërfillur dhe e mëshiruar. Dëgjoj shpesh të më thonë "ja gjynah e shtëpisë së fëmijës". Këtu në konvikt shihemi ndryshe nga ata që vazhdojnë shkollën. më ndihmën ekonomike prej 3,000 lek në muaj, nuk plotësoj as nevojat për bukë. Për të marrë në certifikatë në gjëndjen civile, më duhet të paguaj njëhere taksën e pastrimit, ndërsa kur kam nevojë të vizitohen.....tregoj se s'mund të paguaj se jam e papunë dhe nga shtëpia e fëmijës. A duhet unë të përjashtohem nga taksat apo të mos paguaj për vizitat mjekesore, deri sa të rregullohen më punë? Them se po.

Burimi: Intervistat me të rinjtë jashtë përkujdesjes

5.2 Shkaqet kryesore të dhunimit të të drejtave

Së pari: Varferia është edhe ndër shkaktarët kryesore që prindërit shikojnë strukturat e përkujdesit si një alternativë për vendosjen e fëmijëve të tyrë. Numri në rritje i fëmijve jashtë kujdesit prindëror nga familjet e varfëra të zonave rurale, tregon se varfëria e cila nuk adresohet efektivisht më punësim dhe programi i mbrojtjes më të ardhura të familjeve të varfëra (ndihma ekonomike) po privon në mënyrë të panevojshme kujdesin prindëror, të një numri gjithnjë e më të madh fëmijësh.

Së dyti: Trafikimi dhe abuzimi më të rinjtë më histori përkujdesi është i lartë kryesisht tek femrat. Varfëria dhe mungesa e shërbimeve mbrojtëse e mbështetëse rrit vulnerabilitetin e femrave dhe i kthen në viktima lehtësisht të arritshme për trafikantët dhe abuzuesit.

Së treti: Forma rezidenciale e përkujdesjes, kryesisht në strukturat publike, më një numër të madh fëmijësh dhe ndërrim të shpeshtë të përkujdesit nga një institucion në tjetrin, ndikon negativisht në zhvillimin emocional, fizik dhe fëmimin e tyre. Ata manifestojnë probleme të zhvillimit, janë rebele dhe në shume raste jo të disiplinuar. Këto tipare ju vështirojnë integrimin në jetën normale, krijimin e miqësive e shoqërive, mbarëvajtjen në shkollë dhe punë.

Së katërti: largimi nga institucionet e përkujdesjes (kryesisht ato publike) në moshë të re (15 vjeç) dhe mos mbështetja e mbikqyrja e mëtëjshme nga shumë aktorë e struktura që kanë ose duhet të marrin përgjegjësi. Edhe pse për fëmijët jashtë kujdesit prindëror ndërtohet "Plani im për të të ardhmen" për zbatimin e cilit kërkohet angazhimi i shumë aktoreve, përgatitja e tij në mënyrë të njëanëshme nga vetë institucionet dhe pa pjesëmarrjen e konsultimin e të gjithë aktorëve

kontribues, çon që “Plani” të mbetet në pjesen më të madhe vetëm në leter, duke mos gjetur zbatim të mëtëjshëm në momentin që të rinjtë janë jashtë përkujdesjes.

Së pesti, mungesa e ndërgjegjësimit të ofruesve të shërbimeve mbi të drejtat e fëmijëve jashtë kujdesit prindëror dhe mungesa e një akti ligjor që rregullon procesin e lënies së përkujdesit dhe mbështetjes, çon në moskordinimin e veprimeve ndërmjet strukturave publike që ofrojnë shërbime (kryesisht të strehimit dhe punësimit) dhe strukturave të përkujdesjes. Mosmbështetja më strehim dhe punësim gjatë lënies së përkujdesitqë më pas rrit marginalitetin jo vetëm të kategorive që dalin nga përkujdesi residential por edhe atë të tipit shtëpi-familje.

Së gjashti, kultura paragjyquese dhe rritja e indiferences së shoqërisë ndaj shumë fenomeneve sociale. Vështirësitë e të rinjeve që kanë lënë përkujdesin shtohen edhe nga stigma që shoqëria ka për kategorinë e personave më histori përkujdesi. *Një pjesë I konsideron si të “gatuar keq” e që asgjë nuk i ndryshon; si njerëz më vese, dembelë dhe me moral të dobët. Të tjerë janë indiferentë e neglizhues në mardhëniet më ta.*

Në informacionin e mëposhtëm, të dhënat vijnë kryesisht nga historitë personale të rinjve më histori përkujdesi në sistemin. Gjithashtu edhe eksperiencia e të rinjeve që vijnë nga përkujdesi në struktura të shtëpi -familje janë gjithashtu pjesë e informacionit. Megjithatë për këtë pjesë programet e përgatitjes për lënien e përkujdesit janë ende në vitet e para të eksperimentimit.

5.1 MOSDISKRIMINIMI

Stigmatizimi

Të gjithë të rinjtë e intervistuar raportuan që vuajnë nga stigma dhe përjashtimi social.

Të rinjtë me histori përkujdesi janë në risk të lartë për të vuajtur diskriminimin jo vetëm të bashkëmoshatareve të tyre dhe shoqërisë në tërësi, por edhe të strukturave publike. Ata paragjyqohen, përçmohen dhe neglizhohen jo rrallë dhe më dashje nga strukturat e punësimit dhe strehimit.

“Drejtuesit e konviktit nuk na duan. Na kërcënojnë cdo ditë se do të na nxjerrim jashtë, pasi qëndrimi në konvikt është jo i rregullt. As ne duam të rrimë, por s’kemi ku të shkojmë. Na ndihmojnë me ushqimin dhe lejohe mi të hamë, në fund të vakteve të ngrënies së nxënësve konvikto re »

(Fokus grup me të rinjtë në konviktin Hoteleri Turizëm, Tiranë).

Të rinjtë e intervistuar treguan se jo rrallë janë objekt fyerjesh, diskriminimi në punë apo e një “vëmëndjeje” të tepruar. Këto eksperiencia ju krijojnë stres dhe në jo pak raste i kanë detyruar të lënë punën.

Punëdhënësi im ishte gjithnjë me nerva me mua. Më fyente e më përgjigjej rënde pa ndonje shkak të rëndësishëm. Edhe nga shoqet e punës, nuk kisha ndonje perkra hje. më shihnin ndryshe dhe nuk më benin shoqeri. Për ne nuk kanë opinion të mirë. Nuk munda ta përballoja edhe pse kam nevojë të punoj. Ndihem e lodhur dhe s’mund të duroj që të më fyejnë, përbuzin apo mëshirojne. E lashë punën, përpara se të bëja ndonjë marrëzi (te rrihja ndonjerën).”

(Nje vajzë 19 vjeçe nga Shkodra).

Ndihem keq sepse të tjerët shpesh më përmendin faktin që unë jam rritur në një institucion përkujdesi. Në shumë raste nuk lejo hem që të jem pjesë e shoqërisë së tyre.

(Djalë, 15 vjeç, Zyber Hallulli)

Format e diskriminimit janë disa here negative e disa herë pozitive, por jo të preferuara nga të rinjtë sepse i vendosin ata në qëndër të vëmendjes të të tjerëve.

Mesuesja tregon një vëmendje dhe përkrahje të tepruar ndaj meje, sepse unë jam nga SOS. Por mua kjo nuk më pëlqen sepse dua që të ndihem e barabarte më të tjerët.

(një vajzë 17 vjecare nga SOS).

Shkaqet e shkeljes së të drejtave

- I. Perceptime dhe paragjykime kulturore për të rinjtë si individë që i përkasin një grupi të caktuar, përgjithësisht të varfër, të pamundur për tu integruar, që i përkasin një "institucioni", me arsim të ulët dhe me probleme të sjelljes.
- II. Meshirimi apo mosperfillja si qëndrime shoqërore
- III. Mungesa e informacionit dhe e ndërgjegjësimit mbi problemet me të cilat përballen të rinjtë që lënë përkujdesin.

Përrjashtim nga integrimi social

Të rinjtë që lënë përkujdesin vuajnë një nivel të ulët të integritit në shoqëri. Këto forma fillojnë në stadi të para të jetës dhe i shoqërojnë si gjatë kohës në përkujdesje, ashtu edhe pas saj.

Gjithmonë hamë vec nga konviktorët e tjerë dhe kjo nuk është e drejtë. Përse duhet të veçohemi në këtë mënyrë

(një vajzë 20 vjecare që jeton në konvikt, Tiranë)

Edhe kur ndonjëherë grindemi me ndonjërin nga shokët e klasës, shprehen për ne "mos u merrni më ta. Ata vijnë nga SOS dhe sillen gjithmonë kështu" ... Çfare të bëjmë, jemi të mësuar tashmë me këtë opinion.

(një i ri, 18 vjeç SOS)

Shkaqet e shkeljes së të drejtave

- I. Strukturat përkujdesjes të ndërtuara në zona periferike urbane, ndikojnë negativisht në integrimin social dhe shkaktojnë izolim social dhe psikologjik brënda "ishullit/strukturave që ofrojnë përkujdesje.
- II. Politikat dhe praktikët diskriminuese të ndjekura ndonjëherë në vendet ku ata jetojnë, p.sh në konvikte.
- III. Praktika të varfra që promovojnë dhe inkurajojnë integrimin e tyre social në shoqëri
- IV. Perceptime social kulturore stigmatizuese drejt të rinjve pa kujdes prindëror

5.2. E DREJTA PËR ARSIM

Fëmijet në përkujdes manifestojnë probleme të mesim-nxënies. Për pasojë pjesa më e madhe ka nivel të ulët arsimor dhe nuk mundet të shkollohet më tej se arsimi i detyruar. Rreth 60 përqind të intervistuarve kishin kryer ose kishin dashur të kryenin vetëm arsimin e detyruar. Në krahasim me moshataret e tyre ata mbajnë një nivel më të ulët arsimor. Me të riskuar janë fëmijet më historikisht përkujdesi residencial.

"Fëmijet në institucionin tone kanë prapambetje mendore dhe teste të kryera e tregojnë këtë prapambetje. Pjesa më e madhe e tyre mezi mbaron arsimin e detyruar, por ne shpeshherë i dërgojmë në shkollë të mesme më qellim që t'ua zgjasim strehimin dhe ushqimin." –pohojnë punonjës së Shtepisë e Femijes, 6-15 , Tiranë..

Për ata që dalin me rezultate të mira në arsimin e detyruar dhe duan që të vazhdojnë arsimin e mesëm, zgjedhja e profilit nuk bëhet sipas profilit/degës që ata pëlqejnë, por është e kondicionuar më zgjedhjen e një shkollë që ka konvikt më qellim sigurimin e një strehe edhe për disa vite.

Heqja e së drejtës për të vazhduar shkollën kur moshë biologjike është më e madhe se ajo shkollë.: Disa nga fëmijët që dërgohen në institucionet e perkudësit kanë një moshë biologjike më të madhe se ajo shkollë. Në këtë rast, regjistrimi në arsimin e mesëm mbi moshën 16 vjeç, është pothuajse e pamundur. Shumë prej këtyre fëmijëve janë përsëritës ose për arsye të ndryshme kanë patur ndërpreje të shkollës. Këto kategori nuk mund të regjistrohen në shkollën e mesme. Edhe në rast se realizohet, ajo bëhet me ndërhyrje miqësore. Këtë e vuajne më shumë fëmijët e etnisë Roma

Shkaqet e shkeljes së të drejtave

- I. Nivel i ulët i mesimit nxënies, për shkak të formës rezidenciale të perkudësjes, e kombinuar më punën e dobët në shkollë, mos-komunikimi i efektshëm ndërmjet shkollës dhe kujdestarëve si edhe mbështetje e pamjaftueshme e kujdestarit /punonjesit social dhe mesuesit në shkollë, con në rezultateve të ulta në shkollë dhe në pamundësi për të perballuar shkollën e mesme.
- II. Kjo deficienca nuk adresohet drejt si nga shkolla ashtu edhe nga strukturat e perkudësimit më qellim kapercimin e saj. Mungesa e kualifikimeve të stafëve që adresojnë nevojat për edukim i kombinuar edhe më faktore të diskriminimit në raste të rralla.
- III. Mungesa apo mos adresimi në shkollë i nevojave të vecanta për fëmijët më prapambetje të lehte mendore.
- IV. Lënia e perkudësimit në moshë të hershme pa suport të mëtjshëm
- V. Mungesa e rritjes së motivacionit të të rinjve për rëndësinë e arsimit dhe edukimit për të ardhmen e tyre.
- VI. Regjistrimi në shkollën e mesme për fëmijët në perkudës, gjithashtu vështirësohet nga legjislacioni aktual mbi arsimin publik. Ministria e Arsimit Publik ka ndërmarë një inisiativë për korrigjimin e këtij handikapi, nëpërmjet realizimit të një programi shkollor që quhet Shansi i Dytë. Ky program ka si target fëmijët që punojnë apo kanë probleme të gjakmarrjes. Nuk ka informacion nëse do të përfshihen edhe fëmijët në perkudës që kanë një moshë më të madhe se ajo shkollë.
- VII. Marrja e “ përgjegjësive prindërore” dhe shndërrimi në të “rritur” në moshën në moshë të hershme, për shkak të perceptimit të të ardhmes si të pashpresë dhe pa mbështetje nga dikush.

Më duhet të mos vazhdoj shkollën e mesme, më duhet të punoj. I kam premtuar nënës (që ka vdekur) se do kujdesem për motrat e mia deri në momentin që do të marrohen –

(Vajze 16 vjeçe nga Madonnina del Grappa- Shkoder.

5.3. E DREJTA PËR PUNËSIM

Gjatë intervistave me të rinj me histori perkudësi rezidencial, rreth 2/3 e tyre deklaruan se ishin të papunë, ndërsa ata që ishin të punësuar, kishin një punë, jo stabil dhe jo formale dhe të ardhurat e gjeneruara prej saj të pamjaftueshme për të jetuar

Papunësia është njelloj e lartë tek të dy seksjet. Për ata që punojnë, punët e kryera apo punësimi aktual ishte në fabrike si punetore, në shërbime si kamariere, pasticiere apo punonjëse pastrimi.

Rreth 90 përqind e të intervistuarve, raportuan se kishin ndjekur kurse profesionale. Për jo të gjithë, ndjekja e një kursi profesional përputhej më interesin e tyre apo me kërkesën në tregun e punës. Pjesa më e madhe e tyre nuk janë të orientuar rreth nevojave të tregut të punës dhe mungojnë shërbimet e këshillimit të karrierës profesionale.

Unë nuk di se si të shkruaj një CV.....Nuk ka punë ku të gjesh apo kërkosh.....Mundohem të gjej punë më anë të gazetës, por është e vështirë –Djalë, 17 vjeç, OJF)

Shkaqet e shkeljes se të drejtave

- I. Niveli i ulët i arsimit për një pjesë të konsiderueshme të të rinjve, ndikon negativisht në gjetjen e punësimit
- II. Të gjithë të intervistuarit që nuk ndiqnin shkollën (që e kishin lënë apo nuk e kishin përfunduar atë) raportuan se i janë drejtuar Zyrës së Punësimit (zyrë pranë Autoritetit Lokal) por nuk kishin marrë mbështetje.
- III. Nivel i ulët i aktivitetit të Zyrës së Punësimit për plotësimin e nevojave për punësim të të rinjve.
- IV. Mungesa e informacioni për natyrën multidimensionale të nevojave dhe problemeve që kanë të rinjtë pa kujdes prindëror dhe mostrajtimi i tyre me prioritet
- V. Programet aktuale të punësimit nuk kanë qenë aktualisht aktive për këtë grup. Asnjë nga të intervistuarit nuk ishte përfitues i politikave aktuale të punësimit (bizneseve, dhe punësimeve me kohë të plotë ose të pjesshem)
- VI. Moszbatimi i ligjit “Për statusin e jetimit” ku punësimi i kësaj kategori përbën prioritet.
- VII. Gjithashtu, edhe si rezultat i shkallës së lartë të papunësisë për të rinjtë shqiptarë.

5.4. E DREJTA PËR STREHIM

Shumë e të rinj që lënë përkujdesin e kanë shumë të vështirë të përballojnë strehimin kur dalin të pavarur. Një pjesë e mirë nuk ka mundësi e kthehet në familje dhe mungesa e një alternative strehimi nga strukturat shtetërore dhe pamundësia e tyre për të përballuar vetë një banesë më qera e kthen pjesën më të madhe të tyre në të pastrehe. Pjesa më e madhe e tyre jetojnë në konvikte e shkollave të mesme dhe disa gjithashtu formojnë familje që gjithashtu mund të jetojnë në të njëjtën strukturë. Një pjesë prej tyre strehohet në struktura publike të abandonuara e të rrënuara.

E.1 22 vjeç, i abandonuar nga lindja dhe i rritur nstruktura publike perkujdesi, jeton në një bodrum pa dritare në shkallet e stadiumit të Shkodrës, ndërsa Gezimi 21 vjeç në një kasolle të abandonuar – Raport i Amnesty International report , 2007

“ Të paktën shteti duhet të na jap një vend ku të jetojmë....qoftë edhe një barrakë....ne nuk mund të jetojmë gjithë jetën në konvikt” – Fokus grup vajzash, Konvikti Shkodër.

Konditat e banimit në konvikte janë të vështira, vecanerisht për grupmoshën 15 deri 18 vjeç. Ambientet ku jetojnë të janë mbipopulluara dhe me kushte higjieno sanitare të keqja.

Në 2005, Qeveria shqiptare ndërtoi një program për ndertimin deri në 2010 të 4,000 banesave sociale për strehimin e grupeve të varfëra dhe të pastreha. Deri tani zbatimi i këtij programi ka një progres të ngadalshëm. Gjithashtu disa bashki kanë programe për strehimin social. Megjithatë shumë pak të rinj më histori përkujdesi e të pastrehe kanë përfituar prej tyre. (Raporti i Amnesty International, 2007).

... Mungesa e mbështetjes nga pushteti lokal me banesa popullore apo mundesi strehimi, na ka krijuar një problem të madh thoeë Diana-kujdestare shtëpisë familje-Shkodër. Ne nuk kemi fonde të mjaftueshme për të blerë shtëpi të reja apo për të

marrë ambiente tjera me qera, me qellim strehimin një numri më të madh adoleshentesh/rinjsh. Kjo na ka detyruar që të refuzojmë këtë vit, 6 kërkesa të reja për raste të rinjsh që janë larguar nga institucioni rezidencial këtu në Shkodër dhe 2 kërkesa për përkujdesje nga familjet.

“Lista e personave për strehim është shumë e gjatë. Secili përbën prioritet...” – Përfaqësues i Bashkisë Shkodër

Shkaqet e shkeljes së të drejtave

- I. Mungesa e angazhimit serioz në strukturave të Qeverisjes vendore dhe Qendrore në adresimin e e strehimit më prioritet të të rinjve që largohen nga përkujdesi.
- II. Lidhje e dobët ndermjet të rinjeve jashte përkujdesit të pastrehë dhe shoqatave lokale të Jetimeve, më qellim bashkëpunimin për informimin dhe aplikimin në kohë për strehim, pranë strukturave përgjegjese
- III. Moszbatimi i ligjit për statusin e jetimit, për ata që e gëzojnë këtë status, ku strehimi përbën prioritet
- IV. Mungesa e nje legjislacioni për mbështetjen e Jetimeve sociale me strehim.
- V. Mungesa e vendimeve për shqyrtimin dhe përfitimin e trashëgimisë financiare për të rinjte me histori përkujdesi, që nuk e kanë humbur kujdestarinë e prindërve, por që prindërit nuk përmbushim detyrimet e tyre.
- VI. Inisiativat në nivel qeverie vendore, mbi strehimin social të kategorive në nevojë, janë ende të pazhvilluara ose në stadi fillestare

5.5. MBROJTJA SOCIALE

Për të rinjte me histori rezidenciale përkujdesi, proçesi i lënies së përkujdesit dhe pas tij, është më i pa gjeturi dhe i mbuluar fare dobët me shërbime që mbështesin përgatitjen për daljen në jete të pavarur. Te rinjte me histori përkujdesi, kur mbushin moshën 18 vjeç, cilësohen si përfitues të një ndihmë mujore ekonomike të një niveli prej 3,000 lek në muaj në rast se janë të papunë dhe nuk vazhdojnë shkollën. Vlera është e pamjaftueshme për të mbuluar nevojat bazë të mbijetesës dhe praktikisht ata jetojnë në varferi extreme.

Shkaqet e shkeljes së të drejtave

- I. Mungesa e angazhimit serioz në adresimin e nevojave më jetike të të rinjëve që lënë përkujdesin, mos-koordinimi ndërmjet aktoreve në nivel lokal, përgjegjës për mirëqënien e tyre
- II. Hartimi i planeve të largimit nga përkujdesja që realizohet nga stafi i institucioneve të përkujdesit nuk mbështetet e zbatohet edhe nga hallkat e tjera, që duhet të ofrojnë përkujdesje të mëtejshme si p.sh. zyra e strehimit, zyrat e punes, punonjesi social i konviktit, mjeku i familjes, etj.
- III. Nuk ka një akt ligjor që rregullon dhe mbështet daljen nga përkujdesi të të rinjëve. Ligji mbi Statusin e Jetimit, adreson nevojat e nje pjese të vogel të e rinjeve më histori perkujdesi. Ndërkohë që zbatimi i Statusit të Jetimit pothuajse nuk realizohet në drejtim të punësimit dhe strehimit.
- IV. Niveli i ulët i ndihmës ekonomike dhe mos percaktimi i vlerës se saj mbi bazën e nevojave minimale.
- V. Mungesa e financimeve për mbështetjen e nevojave të të rinjeve që lënë përkujdesin (e justifikuar edhe më mos ndryshimin e ligjeve dhe politikave për këtë kategori)

5.6. MBROJTJA NGA ABUZIMI DHE FORMAT E TJERA TË SHFRYTËZIMIT

Adoleshentet e të rinjte më histori perkujdesi janë në risk të lartë për të qënë viktima të trafikantëve apo për tu shfrytëzuar nga punëdhënësit, ku në jo pak raste i paguajnë pak dhe nuk bëjnë sigurimin e tyre tek sigurimet shoëerore.

Vajzat janë edhe viktimat potenciale të krimit të përdhunimit, trafikimit dhe përfshirjes në prostitucion. Ndonëse në konvikte ka kujdestare, gjatë fundjavës apo pushimeve të verës vajzat raportojnë frikë në lidhje me mbrojtjen e tyre. Disa vite më parë kishin ndodhur raste përdhunimesh apo edhe rrëmbimesh me qëllim trafikimin. Në 2006 një stacion televiziv në emisionin “Në kërkim të njerëzve të humbur” publikoi rastet e 11 vajzave jetime (me histori përkujdesi), të zhdukura gjate 10 vjeteve të fundit. Njëra prej tyre rezultoi e zhdukur bashkë me fëmijën 18 muajsh.

Në rast se mund tju pyesja unë ju- i drejtohet intervistuesit, një vajze 17 vjece nga konvikti, Shkoder -...Kur s'keni para, punësim apo dikë që ju ndihmon, çfarë do të bënit ju për të mbijetuar....do të provonit të përdornit çdo mënyre, apo jo?

Shërbimi Social Shtetëror nuk ka të dhëna mbi numrin e jetimëve mbi 14 vjeç (me histori përkujdesi) që jetojnë në konvikte, se sa prej tyre janë viktimat të trafikimit për qëllim prostituimi, se sa kanë kryer krimin e vjedhjes, etj. Askush nuk di gjë për situatën e tyre – thotë Drejtori Ekzekutiv i Institutit për Integrimin e Jetimëve²⁸

Shkaqet e shkeljes së të drejtave

- I. Mungesa e struktura për të rinjtë për ti mbështetur ata sistematikisht me shërbime profesionale dhe për të adresuar nevojat e tyre. Mungesa e shërbimeve veçanërisht për grupmoshën 14-18 vjeç të cilët janë në një fazë delikate të zhvillimit, moshë e adoleshencës
- II. Indiferenca e strukturave të përkujdesit dhe e komunitetit ndaj problemeve dhe risqeve më të cilat përballen të rinjtë që lënë përkujdesin
- III. Niveli i ulët i besimit nga të rinjtë në rolin e shtetit lidhur me çështjet e tyre, veçanërisht departamenteve të policisë.
- IV. Kapaciteti i ulët i qeverisë vendore në adresimin e problemeve e të rinjve që lënë përkujdesin.
- V. Niveli i lartë i papunësisë dhe niveli i ulët i shkollimit të të rinjve që lënë përkujdesin.
- VI. Pamjaftueshmëria e goditjes së shtetit ndaj trafikantëve të qenieve njerëzore

Sjelljet delikuate

Gjate intervistave të rinjte qe kishin lene perkujdesin, raportuan edhe raste të përfshirjes në veprime të delinkuencës si zenie/rrahje apo vjedhje në treg. Trajtimi i tyre nga sistemi i drejtësisë në rast se kryejnë veprime në kundërshtim me ligjin është i njejte më atë të bashkemoshatareve të tjere. Nuk ka raportime mbi numrin e përsëritjes të krimit nga kategoria e të rinjve qe kane lene perkujdesin. Djemtë më shumë përfshihen në vjedhje dhe trafik droge. Në rast se kjo ndodh, nuk egzistojne sherbime të specializuar rehabilitimi.

“Zihen shumë- thote drejtorja e konviktit Shkodër, ku janë strehuar 9 vajza jetime - Rrihen e bërtasi. Sa disa herë kam thirrur policinë për ti qetësuar e trembur që të mos e përsërisin. Ngacmojnë konviktoret dhe “gjuajnë” ato më të urtat për të përfituar prej tyre, ushqim, lekë apo veshje”.

Shkaqet e shkeljes së të drejtave

- I. Mungesa e strukturave të rehabilitimit pas denimit (edukim, punësim)
- II. Vuajtja nga “institucionalizimi” dhe si rrjedhojë nga marxhinalizimi dhe përjashtimi nga shoqëria.

²⁸ Adult orphans and the right for housing; Amnesty International Report, 2007

- III. Mungesa e mbështetjes dhe e mbikqyrjes profesionale në adresimin e sjelljeve me risk.
- IV. Një sistem ligjor jo efektiv lidhur me krimet e shkallës së parë, të kryera nga të miturit apo të rinjtë dhe mungesa e një gjykate për të miturit

INFORMIMI PËR SUBSTANCAT E DËMSHME

Të rinjtë e intervistuar kanë informacion mbi substancat dhe sjelljet e dëmshme të marra në shkollë por edhe gjatë kohës në përkujdes. Megjithatë vështiresite dhe rrethanat më të cilat ndeshen pas daljes nga përkujdesi, shtyjnë një pjesë për të qënë përdorues të drogës dhe alkolit.

Nuk dihet më saktësi se sa janë përdorues droge, por më të riskuara janë vajzat që mendohet se ushtrojnë prostitucionin, si mjet jetese. Pirja e duhanit është e shpeshtë tk të dy gjinitë, ndërsa për djemte gjithashtu edhe përdorimi i alkolit

Në këtë konvikt, të rinjtë jetime strehohen në katin e parë. Ata pijnë shumë duhan dhe alkol –pohon nje kujdestar konvikti.

Shkaqet e shkeljes së të drejtave

- I. Margjinalizimi/përjashtimi nga shoqëria dhe mungesa e shërbimeve miqësore për të rinjtë apo të qendrave rinore/klube rinore që adresojnë nevojat e të rinjeve rreth problemeve të ndryshme.
- II. Mungesa e mbështetjes dhe e mbikqyrjes profesionale në adresimin e sjelljeve me risk
- III. Mungesa e programeve informative, këshilluese dhe e programeve terapeutike për të rinjtë

5.7. E DREJTA PËR MBËSHTETJE

Kur adoleshentet jashtë kujdesit prinderor arrijnë moshën për të dale nga institucionet e përkujdesit (publik apo të administruara nga OJF), në më të shumten e rasteve, ata konsiderohen si të rritur që nuk kanë më nevojë për tu mbështetur nga sistemi i përkujdesit. Por ndërsa bashkëmoshataret e tyre që jetojnë në familje, vazhdojnë të marrin përkujdesje dhe ndihme nga prinderit edhe për shumë kohë përtej kesaj moshe, institucionet publike të përkujdesit "heqin" dorë shumë heret dhe nuk i mbështesin apo i mbikqyrin më, pas moshës 15 vjec.

Në momente të veshtira të jetës kur ata kanë më shumë se kurrë nevojë për mbështetje, ata ndien të abandonuar nga ai sistem që i përkujdes. Shumë prej tyre mbesin qëllimisht në klasë për të vonuar daljen nga institucioni apo mbarimin e shkollës së mesme.

“Gjatë shkollës së mesme kam ngelur qëllimisht në një vit, që të mund të zgjasja qëndrimin në konvikt dhe marjen e bursës edhe për një vit tjetër. Nuk kisha ku të shkoja dhe më çfare të jetoja. Nuk zgjidha ndonjë gjë të madhe, por e shtyva edhe një vit më shpresën se mund edhe të gjeja ndonjë punë”– thote nje vajze nga konvikti, Shkoder.

Shkaqet e shkeljes së të drejtave

- I. Dalja nga përkujdesi në një moshe shumë të hershme, 15 vjec, kur janë ende të papërgatitur nga pikpamja psikologjike dhe zhvillimore për të qene të pavarur
- II. Mungesa e nje ligji mbi daljen nga përkujdesi (Leaving Care act) që përcakton struktura dhe shërbime mbështetese për të rinjtë në proces daljeje nga përkujdesi e më pas.
- III. Aplikimi nga institucionet e përkujdesjes i procedurës se “duhet nxjerre jashtë” pa siguruar lidhjet e duhura me aktoret e tjere dhe pa ditur se ku do ti çojnë të rinjtë që lenë përkujdesin

IV. Mungesa e komuniteteve rinore dhe qendrave të emergjencës.

5.8.E DREJTA PËR KUJDES SHËNDETSOR

Duke qënë të papunë ose në punësim informal, të rinjtë që kanë lënë përkujdesin, janë të pasiguruar kundrejt përfitimit të shërbimeve shëndetësore pa pagesë në sistemin publik të shëndetit parësor, atij të specializuar (vizitat e specilisteve) dhe spitalor. Në jo pak raste vizitat, kryerja e ndonjë analize apo blerja e ilaçeve, nuk kryhet për shkak të mungesës së të ardhurave.

Shërbimi dentar në Shqipëri është privat dhe kurimi i kushtueshëm dhe i pa përballueshëm për individë me të ardhura të ulta, në të cilën bëjnë pjesë edhe të rinjtë që kanë lënë përkujdesin.

Megjithese është shumë e vështirë, unë kam mundur të heq para mënjane, për ndonje ditë të veshtire.....ndoshta kur të sëmuren ndonjehere.....kush do të më ndihmoje.

Nje vajze 24 vjecare që jeton në konvikt, Shkodër.

Pjesa më e madhe e të rinjeve të kontaktuar gjatë intervistave, pohuan se nuk përfitojnë shërbime shëndetësore, informim apo këshillim, rreth shëndetit riprodhues.

Shkaqet e shkeljes së të drejtave

- I. Marrja e shërbimeve shëndetësore falas vetëm për të siguarit, rëndon ekonomikisht pjesën e varfër e të pasiguruar, për të paguar për cdo shërbim të marrë.
- II. Mungesa e alternativave të shërbimit dentar falas, për shtresat e varfëra
- III. Mungesa e strukturave shëndetësore për këshillimin dhe mbështetjen e të rinjve përsa i përket çështjeve të shëndetit riprodhues
- IV. Moszbatimi i ligjit mbi Statusin e Jetimit, lidhur me përfitimin falas të shërbimeve shëndetësore për kategorinë e të rinjeve që gëzojnë statusin e jetimit

- V. Sipas Strategjisë së Mbrojtjes nga HIV/AIDS (2005-2010) pjesa më e madhe e vajzave jetimeve kanë tendencën për të braktisur shkollën dhe si pasojë kanë më pak mundësi për tu informuar për çështjet e shëndetit riprodhues dhe si rrjedhojë janë më në rrezik në jetën e tyre më vonë.

5.9. INTERESI MË I LARTË I FËMIJËVE

Në më të shumtën e rasteve, zgjidhjet e dhëna nga strukturat e shërbimeve publike nuk bazohen në respektimin e interesit më të lartë të femijes.

Përkujdesja në qendrat rezidenciale të mëdha dhe largimi i femijeve në moshën 15 vjeç nga kjo përkujdesje, nuk respekton interesin më të mirë të femijes, po ja nënshtron fatin e tyre një modeli më ndikim negativ për të ardhmen. Fëmijët ekspozohen ndaj shumë risqeve që në moshë të hershme, kur ata janë të papërgatitur dhe më shumë nevoja për mbështetje.

Shkaqet për shkeljen e të drejtave

- I. Pamjaftueshmëria e formave alternative të përkujdesjes dhe dominimi i formës rezidenciale .
- II. Përgatitja për jetesë të pavarur për një kohë të shkurtër dhe largimi nga përkujdesja në moshë të hershme.
- III. Pamjaftueshmëri financiare për zhvillimin e formave alternative të përkujdesjes për fëmijë dhe të rinj.

5.10. E DREJTA PËR NJË NIVEL JETESE TË PRANUESHËM

Adoleshentet e të rinjte më histori perkujdesi rezidencial jetojnë në varferi, janë të pastrehë dhe vuajnë papunësinë. Pjesa më e madhe e tyre, do ta vazhdojë jetën në varfëri dhe të përjashtuar.

Nuk ka të dhëna mbi numrin e vetëvrasjeve, të vdekjeve për shkak të emigrimit në mënyrë të paligjeshme apo të jetegjatësise për këtë kategori. Megjithatë të jetuarit në marginalitet për një kohë të gjatë, rrit riskun për vetëvrasje e vdekje të parakohshme.

Shkaqet e shkeljes së të drejtave

- I. Mungesa e angazhimit serioz në adresimin e nevojave më jetike për të rinjte që lënë perkujdesin
- II. Mungesa e nje informacioni mbi natyrën shumë-dimensionale të nevojave e tyre dhe të renditjes si grup prioritar në mbulimin më shërbime
- III. Mos-koordinimi ndërmjet aktorëve në nivel lokal dhe qendror, si përgjegjës për mirëqenien e tyre
- IV. Mungesa e një punësimi, mungesa e një strehe, përdorimi i narkotikëve, emigrimi me rruge të rrezikshme e të paligjshme, jetesa në varfëri për një kohë e gjatë, mungesa e afeksionit familiar si dhe niveli i ulët i vetvlerësimit.

5.11 E DREJTA PËR PJESËMARRJE

Ashtu siç u raportua nga intervistat me stafin kujdestar në institucione rezidenciale, fëmijet marrin pjesë në hartimin e planeve për lënien e perkujdesit por pjesëmarrja aktive është e ulët dhe vendimet në disa raste merren jo në perputhje më dëshirat e tyre lidhur më edukimin. Në pjesën më të madhe të rasteve ata detyrohen të ndjekin shkolla të mesme profesionale në deget që nuk i preferojnë.

Kam 20 vjet qe jetoj në institucionet e perkujdesjes. Fillimisht në jetimore e pastaj ketu në konvikt. U bashkova me babin, por nuk munda të jetoja më te. Gjithshka ishte e veshtire dhe e pashprese, prandaj u ktheva ketu ku jam sot – Vajzë, 20 vjeç

Unë ndoqa një shkollë profesionale që nuk e doja. Dëshiroja të ndiqja gjimnazin për të vazhduar me pas në lartën për psikologji.- (nje djale 21 vjecar qe jeton në konvikt, Tirane

Shkaqet e shkeljes së të drejtave

- I. Pamjaftueshmeria e shërbimeve mbeshtetese për të rinjte qe dalin nga perkujdesi, detyron nje pjesë të caregivers të bejne zgjedhje të detyruara.
- II. Kultura e mentalitetit ku fëmijët nuk shihen si pjesëtare të vendimarrjes që lidhet me jeten e tyre.

5.12. E DREJTA PËR ARGËTIM

Gjatë qëndrimit në konvikte, të rinjte 15-24 vjeç, raportojnë se nuk ka mundësi argëtimi gjatë kohës së lirë. Kjo vështirësohet edhe nga pamundësitë financiare më të cilat përballet kjo kategori.

"Nuk ka asnjë mundesi për të organizuar aktivitete sportive në kohën e lirë. Në nuk dimë se çfare të merremi në kohën e lirë, gjatë qëndrimit ketu. - djalë 19 vjecar, që jeton në konvikt, Tirane)

Shkaqet e shkeljes së të drejtave

- I. Mungesa e ambienteve, shërbimeve dhe aktiviteteve rekreative dhe argetuese, të cilat ndikojne në orientimin pozitiv të sjelljeve.

- II. Mangësi të investimeve rekreative për të rinjtë rinjeve për ti orientuar drejt aktiviteteve të shëndetëshme gjate kohës së lirë.

6. AKTORËT KRYESORË. PËRGJEGJËSI DHE SFIDA

Aktorët	Përgjegjësitë	Sfida në përmbushjen e përgjegjësiave
Qeveria Qendrore		
1. Ministria e Punës dhe Çështjeve Sociale Shanseve të Barabarta	<p>Përgjegjëse për hartimin e politikave, të legjislacionit, programimin e fondeve të ndihmës ekonomike, dhe të shërbimeve shoqërore, normave dhe standarteve të shërbimeve, si dhe kontrollin e zbatimit të tyre në të gjitha nivelet e strukturave, qendrore dhe vendore në sektorin publik dhe privat.</p> <p>MPÇSShB bashkëpunon me ShSSH dhe institucione të tjera të nivelit ekzekutiv për zbatimin e politikave sociale si edhe mbikqyrjen e tyre</p> <p>MPÇSSHB është institucioni përgjegjës për drejtimin, mbikqyrjen, hartimin e rregulloreve të veprimtarisë në institucionet publike, kualifikimin profesional të personelit si edhe mbikqyrjen e zbatimit të kushteve të kontratës të lidhura ndërmjet enteve shtetërore dhe jo shtetërore në lidhje me administrimin e institucioneve të përkujdesjes shoqërore.</p>	MPÇSShB bashkërendon me ministri dhe institucione të tjera të nivelit qendror si pushtetin vendor. Ky bashkëpunim has ndonjëherë vështirësi.
Shërbimi Social Shtetëror (krijuar me VKM Nr.52, datë. 08.01.1996 ²⁹ ndryshuar me VKM Nr.153. Datë 25.04.2002	<p>ShSSH përgjigjet për zbatimin e politikave të MPÇS në fushën e ndihmës dhe të shërbimeve të përkujdesit shoqëror:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Programon dhe kontrollon përdorimitin e fondeve të buxhetit të shtetit • Harton standarte të shërbimeve dhe propozon miratimin e shërbimeve të reja • Përcakton dokumentacionit për nevojshëm për aplikuesit dhe përfituesit e shërbimeve shoqërore. • Grumbullon dhe analizon informacionin mbi përdorimin e shërbimeve shoqërore edhe përfituesit 	<p>Proces i de-intitucinalizimit qe ka filluar kerkon kohe. për pasoje nje pjese e problemeve qe lidhen me institucionalizimin e femijeve do vazhdojne të veprojne.</p> <p>Mungesa e nje ligji mbi dalien nga përkujdesi</p> <p>Rritje e kapaciteteve në specialiste dhe ekipe qe ndjekin e asistojnë të rinjtë që dalin nga përkujdesi. Kjo</p>

²⁹ më hartimin e akteve nënligjore në zbatim të ligjit të ri për Ndhmën dhe Shërbimet Shoqërore, ky vendim duhet të shfuqizohet. Por meqenëse këto akte nuk janë hartuar akoma, atëhere VKM e sipërshënuar është ende në zbatim

	<p>e shërbimeve shoqërore</p> <ul style="list-style-type: none"> Analizon nevojat për shërbime shoqërore si edhe grupet shoqërore të përjashtuara <p>ShSSH administrohet dhe drejtohet nga Këshilli Administrativ, i cili është organi më i lartë vendimmarrës. Në kryerjen e detyrave të tij, ShSSH mbështetet nga degët rajonale dhe lokale në të gjithë vendin.</p>	<p>edhe në rastet kur qeverite vendore kanë nën administrimin e tyre institucione rezidenciale.</p>
Ministritë e linjës	<p>Ministritë e linjës, janë përgjegjëse për hartimin dhe zbatimin e politikave dhe strategjive në fushat respektive që lidhen me çështjet e të rinjëve në përkujdes apo që e kanë përkujdesin.</p>	<p>Aktualisht të rinjte që kanë lënë përkujdesin nuk janë ende grupe me prioritet në politikat dhe strategjite e tyre.</p> <p>Sistemi i mbrojtjes dhe i shërbimeve sociale është fragmentarizuar në disa ministri e drejtori, koordinimi i të cilave ka vështiresi.</p>
Avokati i Popullit , i krijuar në vitin 2000	<p>Është një institucion i pavarur i cili mbikqyr mënyrën e zbatimit të të drejtave të fëmijëve në Shqipëri. Nënseksioni i të drejtave të fëmijëve, i cili sapo është themeluar, kontribuon drejtëpërsëdrejti në vlerësimin dhe matjen e efektivitetit të politikave sociale të mbrojtjes dhe zhvillimit të fëmijëve jashtë kujdesit prindëror.</p>	<p>Ka aktualisht kapacitete financiare dhe njerëzore të të kufizuara.</p>
Komiteti Shqiptar i Birësimit funksionon sipas ligjit Nr.7650, dt.17.12.1992 “Për birësimet” KSHB është organ kolegjal më përfaqësues nga: MD, MSHP, MASH, MPCSSHB, MPJ, MR, MF, Fak. Juridik, dhe nje perfaqësues i Shoqatës së Jetimëve, të cilët përbëjnë Bordin e Komitetit Ligji i biresimeve mbeshtetet në Konventën e Hagës “Për mbrojtjen e fëmijëve dhe bashkëpunimin në birësimin jashtë vendit”	<p>Kompetencat e KSHB-së:</p> <ul style="list-style-type: none"> pranimin e kërkesave të paraqitura nga familiet shqiptare ose të huaj që dëshirojnë të birësojnë në Shqipëri dhe dhënia e ndihmës më qellim që të plotësojnë dosjen e tyre, hartimin e listave të të miturve që mund të birësohen brenda ose jashtë vendit. bashkëpunimin më autoritete publike dhe private të vendit dhe të huaj për të siguruar mbrojtjen e fëmijëve. zgjedhjen dhe njohjen më aktet ligjore dhe procedurat përkatëse e organizmave privatë të huaj më të cilët do të bashkëpunohet për të realizuar birësimet. <p>Sipas legjilacionit në fuqi, birësimi është i parevokueshëm.</p>	<p>Me teper kujdes nga administratat e institucioneve rezidenciale lidhur më shpalljen e braktisjes.</p> <p>Jo ralle parimi ne të mire të femijes shkelet nga institucionet, duke abuzuar ose keqperdorur termin “interes i dukshem” i familiareve të femijes.</p> <p>Shume prej tyre, nuk mund të biresohen (te jetojne në nje ambient familjar) për shkak se nena, babai apo ndonje i aferm interesohet vetem për 5 minuta në vit.</p>

Pushteti vendor		
Bashkia/ Komuna	<p>Sipas ligjit “Mbi organizimin dhe funksionimin e pushtetit vendor” ofrimi dhe zbatimi i shërbimeve sociale në të mirë të komunitetit është pjesë e misionit të pushtetit vendor. Këshilli i Bashkisë dhe Komunës është përgjegjës për:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Shpërndan ndihmë ekonomike familjeve dhe individëve në nevoje (përfshirë edhe jetimët me status) • Harton plane të zhvillimit të shërbimeve shoqërore komunitare bazuar në burimet, nevojat dhe prioritetet vendore • Marrjen e vendimit për personat (jetimet), familjet, llojet e shërbimeve shoqërore që do të ofrohen bazuar në: vlerësimin e nevojave të individëve si edhe mundësitë financiare për ofrimin e këtyre shërbimeve • Autorizimin e strukturave të njësisë së pushtetit vendor për kontaktimin më ofruesit e shërbimeve private të licensuara në rastet kur këto shërbime nuk ofrohen nga shërbime shoqërore publike • Miratimin e programeve të bashkëpunimit më OJF, institucionet e kultit dhe përfaqësuesit e shoqërisë civile, në përputhje me planet kombëtare e rajonale të ndihmës dhe shërbimeve shoqërore. 	<p>Kanë burime të kufizuara financiare në ofrimin e shërbimeve.</p> <p>Kanë kapacitete jo të mjaftueshme njerëzore dhe mungesa në profesionistë që merren më çështjet e fëmijeve</p> <p>Jane ende të paafta të koordinojnë aktivitetin e aktoreve lokale që adresojnë problemet e fëmijeve jashtë kujdesit prinderor</p> <p>Statistika të pazhvilluara e për pasoje edhe mungese informacioni</p>
Këshilli I Qarkut Detyrat e keshillit të Qarkut janë percaktuar më VKM no 563, date 12.08.2005	<ul style="list-style-type: none"> • KQ, ngre komisjonin e vlerësimit të nevojave dhe planifikimit të shërbimeve sociale • Bashkëpunon më MPCSSHB për vendosjen e prioriteteve (grupeve prioritare në nevoje) • Bashkëpunon më Bashkite dhe komunat për ofrimin sa më efikas të ndihmës dhe perkujdesit shoqëror. 	<p>Ky këshill është ende i pa strukturuar me seksione të mbrojtjes sociale dhe me specialistë</p>
Shoqëria Civile (OJF lokale, organizata me baze komunitare).	<p>Persona juridikë private si edhe OJF ofrojnë shërbime të perkujdesit shoqëror. Mardhëniet juridike rregullohen nëpërmjet udhëzimit të MPCSSHB, Nr. 1321 datë 3.12.2003. Hartimi i këtij udhëzimi bëhet në mbështetje të nenit 102, pikës 4 të Kushtetutës si edhe nenit 34 të Ligjit Nr. 8788 datë 07.05.2001 “Për Organizatat Jofitimprurëse” si dhe pikave 4/c dhe</p>	<p>Nuk gjejne mbështetje nga strukturat publike lidhur më problemet e strehimit dhe punesimit të të rinjeve që dalin nga perkujdesi.</p> <p>Nuk mbështeten më fonde apo edhe objekte publike, mbi/me të cilat e mund të ngrajnë shërbime të reja</p>

	<p>10, të VKM Nr.307, datë 24.05.1994, “ Për Shërbimet e Përkujdesjes Shoqërore”. Sipas këtij udhëzimi, personat juridikë, privatë vendas dhe të huaj, përfshirë dhe OJF, mund të ofrojnë shërbime të përkujdesit shoqëror pasi paisen më leje të ushtrimit të aktivitetit nga MPCSShB, sipas vendimit të një komisioni të veçantë.</p> <p>Shërbimet për fëmijë jashtë kujdesit prindëror, për të cilat nevojitet leje e veçantë janë:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Institucione të kujdesit residencial për fëmijë më probleme sociale • Qendra të zhvillimit për fëmijë më aftësi të kufizuar • Qendra ditore të përkujdesit shoqëror për fëmijë më probleme sociale • Qendra të këshillimit psiko-social • Shërbime të kujdesit në shtëpi • Qendra të riaftësimin <p>Entet aplikuese duhet të plotësojnë kritere të përcaktuara qartë në legjislacion, të cilat janë hartuar duke marrë në konsideratë konventat nderkombëtare të ratifikuara nga Kuvendi i Shqipërisë. Aktiviteti organizohet, drejtohet dhe administrohet në përputhje me kushtet e kontratës së lidhur ndërmjet entit aplikues dhe entit aprovues (MPCSShB). Aktiviteti monitorohet dhe vlerësohet në përputhje me legjislacionin në fuqi, dispozitë e cila parashikohet edhe në kontratë.</p>	<p>Ndeshen me mungesa financiare përballë problemeve rritje që ju duhet të trajtojnë</p>
<p>Familja (biologjike dhe e zgjeruar) Familja foster</p>		<p>Familja ka probleme ekonomike e sociale. Shteti nuk është i aftë të zbuse problemet ekonomike e sociale që i paraprijnë abandonimit/dërgimit të fëmijëve në institucione të përkujdesjes. Rritja e jetimëve socialë është një tregues që kërkon një vëmendje të veçantë. Gjithashtu, integrimi i fëmijëve dhe të rinjve praën familjeve të tyre është një hap që kërkon mbështetje me shërbime të tjera për fuqizimin e familjes.</p>
<p>UNICEF</p>	<p>Nje program i biznesit social (YAPS) i iniciuar nga UNICEF ka realizuar punësimin e shumë të rinjve që kane</p>	

	<p>lene pekujdesin.</p> <p>UNICEF ka ofruar mbështetje financiare dhe profesionale për SDPS me qëllim respektimin e drejtave të fëmijëve nëpërmjet projektit të “Fuqizimit të Sistemit të Mbrojtjes së Fëmijëve në kontekstin e Reformës së Mbrojtjes Shoqërore.</p> <p>Qeveria Shqiptare dhe UNICEF kanë nënshkruar marrëveshjen mbi Programin Kombëtar të Bashkepunimit, për periudhën 2006-2010.</p>	
--	---	--

6.2 Strategjitë kryesore për të rinjtë pa kujdes prindëror

Plani kombëtar për fëmijet: është strategji që përcakton drejtime kryesore të zhvillimit të politikave për periudhën 2005-2010. Përfshin fushat e mbrojtjes shoqërore, kujdesin shëndetësor, arsim, zhvillim dhe pjesëmarrje .

Institucionet publike përgjegjëse të këtij plani janë: MPCSSHB, MASH, MSP, MTKRS, MD dhe MB.

Aktualisht Plani Kombëtar i Veprimeve (2005-2010) nuk parashikon veprime/ndërhyrje mbështetëse për të rinjtë që lënë përkujdesin.

Strategjia e Mbrojtjes Sociale synon reformimin e sistemit të pagesave dhe shërbimeve shoqërore. Fushat e mbulimit janë reduktimi i varferisë, përmiresimi i transfertave në para, për familjet e varfëra (përfshirë jetimët e të rinjtë që kanë lënë përkujdesin), decentralizimin dhe de-intitucionalizimin e shërbimeve të përkujdesit për fëmijë, zgjerimin e shërbimeve me baze komunitare, pilotimin e kujdestarise dhe konsolidimin e shërbimeve të tipit shtëpi-familje, rritjen e numrit të operatorëve publike e të administruar nga OJF në fushën e përkujdesit.

Strategjia e Rinise është Strategji Ndërsektoriale që përcakton politikat lidhur me shëndetin dhe mbrojtjen sociale, fuqizimin ekonomik të të rinjeve, rritjen e përfaqsimin dhe pjesëmarrjes, si edhe nxitjen e parimeve europiane. Institucionet publike përgjegjëse, MTKSR, MASH, MSHP, MPCSSHB, MD, MRP.

6.3 Inisiativa bashkëpunimi midis aktoreve

Ka inisiativa bashkëpunimi ndërmjet:

MPCSSHB më MASH për ofrimin e bursave shkollore dhe mbajtjen e të rinjve në ambientet e konvikteve edhe pas përfundimit të mardhenieve me shkollën

UNICEF dhe MPCSHB në mbështetjen e projektit të shpërndarjes së shërbimeve sociale dhe mbështetjes së strategjise së fëmijëve.

UNFPA, MPCSHB e ShSSH, dhe lidhur me ngritjen e kapaciteteve lokale në administrimin e shërbimeve sociale komunitare

MPCSSHB dhe Qeverise vendore lidhur më decentralizimin dhe de-intitucionalizimin e shërbimeve të përkujdesit, ngritjen e shërbimeve të reja komunitare

MPCSSHB, SHSSH dhe OJF në licensimin, monitorimin e standarteve, ofrimin e mbështetjes financiare

6.4 Rriete formale dhe informale për të rinjtë

Aktualisht, nuk ekzistojnë rrjete formale ose informale për të rinjte që largohen nga përkujdesi.

Ka nje tendencë për ruajtjen e kontakteve informale midis të rinjve që largohen nga përkujdesi.

7. KOMENTE DHE REKOMANDIME

7.1 Çështjet kryesore

Të rinjtë shqiptare që lënë përkujdesin, përjetojnë eksperiencia nga më të veshtirat dhe vuajne diskriminim dhe dis-avantazhe të shumta.

Arsyet e disavantazheve të shumëfishta, ju referohen një sërë faktoreve, por nga më të rëndesishmit jane:

1. Modeli i përkujdesjes dhe pamjaftueshmëria e shërbimeve sociale
2. Largimi nga përkujdesi në mosëe të hershme dhe mungesa e sërbimeve mbështetëse
3. Mos-kordinimi i aktivitetit të strukturave të kujdesit në nivel nacional dhe lokal
4. Mostrajtimi si prioritet në politikat dhe strategjite kryesore
5. Stigma nga shoqëria – etiketohen si të këqinj, të pandreqshëm dhe dembel

7.2 Shërbime të nevojshme për pavarësimin e të rinive që lënë përkujdesin

- Ngritja e shërbimeve mbështetëse për femijet 15- 18 vjec e më pas dhe monitorimi i vazhdueshëm i të rinëve që lënë përkujdesin.
- Ngritje programesh, shërbimesh dhe strukturash për të rinj që lënë përkujdesin.
- Zhvillim i kurseve profesionale në perputhje me potencialet, dëshirat e të rinëve dhe kerkesat e tregut të punës, aplikimi i formave aktive e punësimit dhe zgjerimi i programeve të biznesit social
- Zgjatja e kohës së qëndrimit në përkujdes deri në përfundimin e shkollës së mesme ose përfundimin e arsimit të larte, kur është e mundur. Shkollimi ju jep më shumë mundësi për ëe qënë të sukseshëm në jetë. Eksperiencat e deritanishme të SOS dhe disa OJF të permëndura në këtë studim, janë të vlefshme.
- Ngritja e qendrave ditore (shpërndarëse të shërbimeve) për të rinjtë që janë larguar nga përkujdesi (15-18 vjec)
- Trainimi i rregullt dhe sistematik dhe ndermarrja e asistences së nevojshme psikologjike për rritjen e kapaciteteve zhvillimore të të rinjve (vetvlëresim, zhvillimi psikologjik dhe emocional,etj)
- Informimi dhe nxitja e shkollimit dhe ofrimit të mbështetjes edukative, veçanërisht asistencë për fëmijët që kanë probleme të zhvillimit, të cilët duhen trajtuar në qendra specifike

7.3 Rekomandime për aktorët

Rekomandime për SOS Fshatrat e Fëmijëve dhe ofrues të tjerë shërbimi për të rinjtë pa kujdes prindëror

- Ndërmarrja e inisiativave dhe ofrimi një ekspertize profesionale për zhvillimin e politikave të qarta dhe legjislacionit përkatës në fushën e lns se prkujdesit dhe pas tij.
- Ndërtimi i Komuniteteve të reja Rinore, për të rinjtë që dalin nga përkujdesi publik.
- Ndërtimi i formave komunitare të shërbimit për të rinjte (klubeve rinore, qendrave psiko-sociale)
- Forcimi i marrdhënieve me organizata, aktorë qeveritare dhe donatorë
- Krijimi i mundësive për të shpërndare e replikuar Modelin e Komuniteteve Rinore
- Zhvillimi dhe marrja e rolit të promotorit në ngritjen e nje rrjeti OJF që punojnë në fushën e shërbimeve sociale për të rinjte që dalin nga përkujdesi
- Ndërmarrja e inisiativave advokuse për të luftuar stigmen ndaj të rinjve dhe femijeve pa kujdes prinderor

Rekomandime për aktore të tjerë

- Marrja e përgjegjesise për përmirësimin e politikës, ndertimin e një legjislacioni dhe sigurimin e buxheteve, ne mbeshtetje të të rinëve që lënë perkujdesin.
- Zhvillimin nga qeveria i modeleve dhe strukturave përkatëse, qe mbeshtesin të rinjtë që largohen nga përkujdesi gjate tranzicionit nga perkujdesi ne pavaresi. Format e prezantuara nga OJF janë nje shembull pozitiv.
- Vendosja e rregullimeve ligjore të cilat të përcaktojnë dhe rrisin detyrimin e aktoreve të ndryshëm në nivel lokal, në mbështetjen e të rinjëve jashtë përkujdesit me (a) aresim në përputhje me prirjet dhe nevojën, (b) zgjidhjen e një strehimi të qëndrueshëm dhe (c) mundësinë e një punësimi formal dhe me të ardhura të mjaftueshme.
- Ngritje e kapaciteteve institucionale për të monitoruar jetën e të rinjve jashtë kujdesit prinderor, pas daljes nga përkujdesi
- Rritje e ndërgjegjesimit në të gjitha nivelet e qeverisjes për krijimine një klime mbështetese për të rinjte që kanë lënë përkujdesin.
- Përfshirja me fokus të veçante në Strategjine Kombetare për Femijet, të të rinjëve që kanë lënë përkujdesin (aktualisht mungon)
- Fuqizimi i familjes për mbrojtjen dhe perkujdesin ndaj fëmijëve me qëllim parandalimin apo zgjatjen e kohes se qëndrimit të fëmijëve me prinderit, nëpërmjet mbështetjes ekonomike, psiko-sociale, shëndetsore, etj.
- Rritje dhe zgjerim i shërbimeve parandaluese në zonat ku edhe nevojat janë më të larta- zonat rurale dhe zonat e varfëra.
- Mobilizimin dhe mbeshtetje e formave komunitare që i përgjigjen nevojave lokale
- Ngritje kapacitetesh institucionale për monitorimin sistematik dhe folloë up të të rinjve që largohen nga përkujdesi
- Zbatimi i standarteve cilësore për fëmijët përgjatë kohës së përkujdesit
- Ngritja e kapaciteteve të stafit që punon me fëmijët jashte kujdesit prindëror, në institucionet publike
- Ndërtimin e klubeve/qëndrave për të rinj me pjesëmarrje të përbashkët nga të rinj me familje dhe qe kane lënë perkujdesin. Kjo do rrise kohezionin social ndermjet tyre, do reduktoje stigmen ndaj te rinjve dhe do rrise mundësitë për të qënë të përfshire në jeten sociale në mënyrë të plotë

- Përfaqësim i të rinjve që largohen nga përkujdesi në statistikat publike dhe kryerja e rregullt e vlerësimeve lidhur me ecurinë e ndërhyrjeve në legjislacion dhe
- Rritja e kapaciteteve dhe monitorimit për përfitimin e statusit të jetimit – konsiderimit më prioritet për punësimin dhe strehimin në perputhje më të.
- Realizimi i detyrimeve për dhënien e pagesave për përfituesit e statusit të jetimit
- Gjithashtu, duhet thënë se bashkë më ratifikimin e konventave (Karta Sociale Europiane, KDF) duhen përgatitur disa ligje e udhëzime të cilat mundësojnë zbatimin e konventave të ratifikuara.
- Advokatësi që financimet për shërbimet e përkujdesit të jenë drejtesisht të shpërndara edhe për të rinjtë që largohen nga përkujdesi dhe që kanë dalë.
- Advokatësi për zbatimin e ligjit (ate egzistues aktualisht apo ligjeve të reja në e ardhmen) lidhur më procesin e tranzitimit të të rinjve drejt pavarësisë dhe ofrimin e shërbimeve mbështetëse pas largimit nga përkujdesja (18 vjeç)

BIBLIOGRAFIA

1. Mike Shtein, Research review: Young people leaving care, July 2006
2. Poverty Barometer; Ready or not, here I come, Youth aging out of child ëelfare system
3. Amnesty Interational; Albania: Adult orphan and the right to housing, November 2007
4. MPCSSHB, Strategjia Sektoriale e Sherbimeve Sociale 2007-2013, Dhjetor 2007
5. UNICEF, Raporti për zbatimin e objektivave të Strategjise Kometare për Femijet, Maj 2008
6. SRC INSTAT, Youth and transition. Issues Confronting Albania's Key Resource
7. MPCSSHB, Përmbledhje Legjislacioni për Ndhmën Ekonomike dhe Përkujdesin Shoqëror
8. Anne Twelde, Youth leaving care- How do they fare, Briefing paper, September 2005
9. MTRKS; Strategjia Ndërsektoriale e Rinisë 2007-2013,
10. Almandina Guma, SOS Children Villages Albania; Country overview on leaving care, January 2008
11. Jim Goddard, Children leaving care in the United Kinkdom: Coporate parenting and social exclusion, 2003
- 12 Qendra për mbrojtjen e e drejtave të femijeve në Shqipëri dhe Rrjeti i të drejtave të femijeve në Shqipëri; Shqipëria, Raport alternativ për konventen e të drejtave të femijeve;
13. Ravinder Barn, Linda Andrew and Nadia Mantovani; Life after care. The experiences of young people from different ethnic groups, 2005
14. Cas O'Neil, Profile of young Australians, facts, figues and issues, 2003

15. Claire O'cain, Caludia Moedlagl, RalucaVerweijen-Slannescu, and Evelyn Winkler: Child rights situation anaysis. Right based situational analysisof children without parental care and at risk of losing it. November 2006- Summary paper.
16. Dr Rea Maglajlic, Mirela Muca, UNICEF- Sistemi I Mbrojtes se Femijeve në Shqiperi, Korrik 2007
17. Studio ligjore për femije, UNICEF, Legjislacioni shqiptar mbi Konventen e të Drejtave të Femijeve- studim krahasues, 2007
18. Qendra per Kerkime Sociale, INSTAT dhe UNICEF; Grate dhe femijet në Shqiperi, 2007

Lista e institucioneve

1	Pranvera Dizdari	SOS Fshati i Femijeve- Shqiperi	Lider rinor
2	Besnik Kolgjini	SOS Fshati i Femijeve- Shqiperi	Lider rinor
3	Perparim Demcellari	Qendra Tag, Hope for the Eorld, Tirane	Drejtor
4	Lida Leskaj	Sherbimi Social Nderkombetar , Tirana	Drejtor
5	Edmira Bashmili	Terre des Homes, Tirane	Ekspert
6	Arben Zuno	Konvikt , Shkolle e mesme profesionale e Hotelerise e Turizmit	Drejtor
7	Ilir Cumani	Instituti I Integritit të jetimeve, Tirane	Drejtor
8	Iva Zajmi	Ministria e Puneve të Brendeshme	Zv. Minister
9	Irena Taga	Ministria e Puneve të Brendeshme, Sektori Anti-trafik	Drejtor Sektori
10	Leonard Guni	Fëmijët e Botës, Fëmijët e Shqipërisë	Drejtor
11	Floriana Hima	UNICEF	Oficere për mbrojtjen e fëmijëve
12	Gladiola Musabelliu	Bashkia Tirane	Ekspert i Politikave Sociale
13	Esmeralda Prifti	Bashkia Tirane	Punonjes Social
14	Natassa Arapidou	Shoqata për mbeshtetjen e të rinjve /Arsis	Drejtor
15	Anila Nepravishta	Zyra e Avokatit të Popullit	Ekspert
16	Enkeleida Medha	Shtepia e femijes Zyber Hallulli,	Pergjegjese e Sektorit Social
17	Nikoleta Cepollari	Bashkia Korce	Sektori i Sherbimeve

			sociale
18	Doloreza Mila	Bashkia Bilisht, Korce	Sektori i Sherbimeve sociale
19	Berti Stratoberdha	Bashkia Korce	Drejtor ,
20	Ridvan Troshani	Bashkia Shkoder	Zv Kryetar i bashkise
21	Julia Cepi	Bashkia Shkoder	Sektori i Sherbimeve sociale
22	Fabrizio Nocchi	Maddonina Del grappa Shtëpi Familje	Drejtor
23	Diana Lekaj	Maddonina Del grappa Shtëpi Familje	Punonjese Sociale
24	Klodi Kojashi	I care, Shkoder Qendra Rinore	Drejtor
25	Adriana Neli	“Safet Spahiu” Konvikt I vajzave	Drejtor
26	Edlira Pajenga	Ndihma e Vilheimit për Shqipërinë, Elbasan	Punonjes Social
27	Slavka Cekuta	Ndihma e Vilheimit për Shqipërinë, Elbasan	Motër
28	Arjan Emini	Shtëpia e Shpresës, Elbasan	Drejtor
29	Ersila Korina	Shtëpia e Shpresës, Elbasan	Punonjes Social
30	Teit Tabaku	Tjetër Vizion, Elbasan	Drejtor

Shkurtime

MPCSSHB,	Ministria e Punës, Çështjeve Sociale dhe e Shanseve Barabarta
MASH,	Ministria e Arsimit dhe Shkencës
MSH,	Ministria e Shëndetit
MTRT	Ministria e Transportit dhe e Rregullimit të Territorit
MTRKS	Ministria e Turizmit, Rinisë, Kulturës dhe Sporteve
MD	Ministria e Drejtësisë
MB	Ministria e Brendshme
YAPS	Youth Albanian Parcel Service
VKM	Vendim i Këshillit të Ministrave
INSTAT	Instituti i Statistikave
OJF	Oganizata Jo Fitimprurëse
ILO	Organizata Ndërkombëtare e Punës

DEFINICIONET E TERMAVE

- **Fëmijë/te rinj jashtë kujdesit prinderor** në këtë vleresim, janë fëmijët 0-14 vjec dhe të rinjtë 14-18 vjec, të cilët nuk jetojnë me prinderit për arsye të: vdekjes së dy prindërve; heqjes dore nga kujdestaria prindërore apo abandonimi; paaftësi e perkohëshme ose e perhershme e prindërve për tu kujdesur (sëmundje, vuajtje e dënimit në burg); vendosje e vullnetshme (e perkohëshme) e fëmijëve në institucione rezidenciale; vendosje në institucione të perkujdesit nga strukturat administrative (shërbimet sociale), heqje e të drejtës prindërore (nga gjykatat); largim nga Shqipëria i fëmijëve të pashoqeruar nga prinderit apo trafikim. Në këtë studim nuk përsihen si fëmijë jashtë kujdesit prinderor, fëmijët të cilët nuk jetojnë më prinderit për arsye se ndjekin shkolla që janë larg vendbanimit (shkolla me konvikte), vuajnë dënimin në institucione të vuajtjes së dënimit.
- **Fëmijë me aftësi të kufizuara** (mendore dhe fizike) janë femijet me probleme të funksionimit mendor, prapambetje mendore, çrregullime mendore, psikosociale dhe fizike.
- **Institucione rezidenciale të perkujdesit social** janë struktura të cilat perkujdesen për femijet jashtë kujdesit prinderor. Në to jetesa nuk është e organizuar në bazë familjeje, fëmijët jetojnë në grupe dhe nje personel më pagese kujdeset për ta. Këto struktura mund të jete më bazë komunitare dhe strehojnë fëmijë jashtë kujdesit prinderor nga komuniteti përreth, institucione me një numër të madh femijesh ose institucione rezidenciale nacionale të cilat kujdesen për fëmijët qe vijnë nga më shumë se nje komunitet (bashki apo komune).
- **Perkujdes informal** është vendosja e fëmijëve nga prinderit e tyre nën kujdesin e të afërmeve apo miqve/shokëve ose të ofruarit në mënyre spontane e perkujdesjes ndaj fëmijëve pa prindër nga të afërmit miqtë/shokët. Kujdestar mund të jenë gjyshërit apo të afërmit më lidhje gjaku, një mik i ngushtë i familjes.
- **Kujdestaria/ foster care,** është varianti i formalizuar/zyrtarizuar i kujdesit brenda nje familje, ku si kujdestare jane të aferm (me lidhje familjare apo gjaku) ose të tjere. Kujdestaria formale vjen si rezultat i vendimeve të gjykates apo strukturave administrative (me autoritet në dhënien e nje vendimi të tillë) dhe përfshin afate kohore perkujdesjeje të shkurtra apo të gjata, të cilat gjithashtu caktohen nga gjykata apo strukturat administrative.
- **Lënia e perkujdesit-** proces përgatitje e të rinjve për tranzitimin e tyre nga sistemi i perkujdesit drejt pavaresisë, nga fëmijeria drejt të qenurit i rritur.
- **Forma mbështetëse pas perkujdesit,** – mbështetje profesionale që marrin të rinjtë pasi lënë strukturat e perkujdesjes
- **Tranzicioni,** - faza e përgatitjes e të rinjve drejt një jete të pavarur. Ajo ju jep të rinjve mundësinë për të eksploruar, reflektuar, marrjen e rreziqeve, kërkimin e identitetit, të eksperiencave dhe lirisë.

**UNË
VLEJ**

